

Hoogbegaafd beleid?!

Jan-Willem Verhoeven
Studentnummer: 2187391
Master-SEN
Onderzoeksbegeleider: Jacqueline van Swet
Datum: 05-07-2013

‘Although, in the end, the seeds of excellence must lie in individuals themselves, we cannot afford to be complacent. Society has a vital duty to provide the framework, the teaching and support, and even the incentive, to enable people to develop themselves and their abilities to their fullest possible potential. It is a criterion by which I would judge any government or political system.’

Lord Coe, opening address, European Council for High Ability, Zurich (1989)

Inhoudsopgave

Korte samenvatting	5
Hoofdstuk 1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding onderzoek	6
1.2 Probleemstelling	6
1.3 Kernbegrippen	7
Hoofdstuk 2 Hoogbegaafdheid	8
2.1 Wat is hoogbegaafdheid?	8
2.2 Ontwikkeling (hoog)begaafdheid in het onderwijs	10
2.3 Het hoogbegaafde kind	10
2.3.1 Kenmerken	10
2.3.2 Behoeften	11
2.3.3 Samengevat	12
2.4 Onderpresteren	13
2.5 Onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen	13
2.5.1 Differentiatie in de klas	13
2.5.2 Differentiatie buiten de klas	14
2.5.3 Versnelling	14
2.5.3.1 Vormen van versnelling	14
2.5.3.2 Effecten van versnelling	15
2.6 Samenvatting	15
Hoofdstuk 3 Omschrijving onderzoek	17
3.1 Doel	17
3.2 Onderzoekparadigma	19
3.2.1 Emancipatorisch	19
3.2.2 Kritisch	19
3.3 Onderzoeksstrategie	19
3.4 Respondenten en deelnemers	20
3.5 Ethische aspecten	20
3.6 Onderzoeksmethode	21
3.7 Dataverzameling	24
Hoofdstuk 4 Data presentatie en resultaten	26
4.1 Beginsituatie	26
4.2 Gewenste situatie	28
4.3 Pilot (hoog)begaafde leerlingen	29
4.4 Vragenlijst ouders	32
4.5 Digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer basisonderwijs SLO	32
Hoofdstuk 5 Conclusies	35
5.1 Conclusies per deelvraag	35
5.1.1 Deelvraag 1	35
5.1.2 Deelvraag 2	35
5.1.3 Deelvraag 3	35
5.1.4 Deelvraag 4	36
5.1.5 Deelvraag 5	36
5.2 SiDi3 protocol	36
5.3 Ontwikkelpunten van de digitale checklist	36
5.4 Aanbevelingen	39
5.5 Algemene conclusie	39

Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie	41
Literatuurlijst	42
Bijlagen	44
Bijlage 1: De 6 profielen beschreven door Betts en Neihart (2010)	44
Bijlage 2: Beginsituatie leerkrachten	45
Bijlage 3: Verslag plusklas	46
Bijlage 4: Hoogbegaafdheidsprotocol	48

Korte samenvatting van het onderzoek

Dit onderzoek is gericht op het ontwikkelen van structurele onderwijsaanpassingen voor (hoog)begaafde kinderen zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen. De wet op passend onderwijs maakt dat er steeds meer diversiteit aan kinderen op het reguliere basisonderwijs zal komen. Hierdoor zal het reguliere onderwijs dat is afgestemd op de gemiddelde leerling zich moeten ontwikkelen en het onderwijsaanbod aanpassen aan de zorg voor de onderkant en de zorg voor de bovenkant. De laatste decennia wordt er steeds meer aandacht besteed aan de ontwikkeling van (hoog)begaafde kinderen. Vanuit de overheid wordt gesteld dat er op iedere school beleid moet zijn op het gebied van werken met (hoog)begaafde kinderen.

Mijn onderzoeksvraag die hier logischerwijs uit voortvloeit is: Hoe verbeter ik structureel de kwaliteit van het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen in de praktijk?

De gebruikte onderzoekstrategie is actieonderzoek, omdat de kwaliteit van het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen verbeterd zal gaan worden. Dit onderzoek richt zich op de verbetering van het handelen van de leerkrachten met betrekking tot de (hoog)begaafde kinderen waarbij de behoeften van de leerkrachten, de (hoog)begaafde kinderen en van de ouders van (hoog)begaafde kinderen het uitgangspunt zullen zijn.

Ik heb ondervonden dat in mijn praktijk dagelijks gewerkt wordt met hoogbegaafde kinderen, maar dat de leerkrachten nog niet voldoende competent zijn om effectief te kunnen werken aan de ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen. De kwaliteit van het onderwijs aan hoogbegaafde kinderen kan nog verbeterd worden. Het hoogbegaafdheidsprotocol, dat geschreven is aan de hand van dit onderzoek, biedt leerkrachten richtlijnen om hun onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen te verbeteren.

De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat leerkrachten behoefte hebben aan meer kennis op het gebied van hoogbegaafdheid. Ze hebben behoefte aan richtlijnen en materialen. (Hoog)begaafde kinderen hebben behoefte aan een plusklas, omdat ze zich daar gehoord voelen en zichzelf kunnen zijn. Omgaan met gelijkgestemden in een dergelijke plusklas verbetert de sociaal emotionele ontwikkeling van (hoog)begaafde kinderen.

Voor mij als professional heeft het onderzoek mij opgeleverd dat ik door grondig onderzoek te doen in staat ben om een protocol op te stellen waar het hele team achter staat en waar ze mee aan het werk kunnen. Ik zie dat, door de onderwijsaanpassingen die gemaakt zijn naar aanleiding van dit onderzoek, (hoog)begaafde kinderen beter in hun vel zitten, weer graag naar school gaan en beter presteren. En dat is waar het allemaal om begonnen is.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

3 jaar geleden werd aan mij gevraagd of ik mezelf wilde verdiepen in het werken met (hoog)begaafde kinderen. Ik had tot dan toe nooit bewust stilgestaan bij de ontwikkeling van deze kinderen. Ik ben mijzelf gaan verdiepen in hoogbegaafdheid en het werken met (hoog)begaafde kinderen. Dit heeft mij enorm geïntregeerd. Ik wilde hier meer van weten. In september 2011 ben ik gestart met de opleiding Master-SEN en ik wist meteen al dat mijn onderzoek richting hoogbegaafdheid zou gaan. In mijn dagelijks werk ben ik intensief aan het werk gegaan met hoogbegaafde kinderen en dat leverde voor mij als professional en voor de kinderen een enorme succeservaring op. Het volgen van de ontwikkeling van deze kinderen en ontdekken wat de zone van naaste ontwikkeling is, vraagt veel kennis en inlevingsvermogen. Ik wil hier graag mijn expertise van maken en daarom heb ik ervoor gekozen om mijn onderzoek in deze richting te gaan doen. Onderstaande tekst heeft mij doen beseffen wat mijn taak is als leerkracht van hoogbegaafde kinderen.

'Although, in the end, the seeds of excellence must lie in individuals themselves, we cannot afford to be complacent. Society has a vital duty to provide the framework, the teaching and support, and even the incentive, to enable people to develop themselves and their abilities to their fullest possible potential. It is a criterion by which I would judge any government or political system.'

Lord Coe, opening address, European Council for High Ability, Zurich (1989)

1.2 Probleemstelling

Sinds september 2012 ben ik werkzaam op een andere school. Deze school werkt vanuit de theorie van Gardner over meervoudige intelligentie (Gardner, 1983). Op deze school is er nog geen beleid op hoogbegaafdheid. Op dit moment wordt er wel gewerkt met hoogbegaafde kinderen, maar er is geen vaststaand protocol waarmee schoolbreed gewerkt wordt. Voor mij was dit de uitgelezen mogelijkheid om mij hierin te verdiepen. Ik kreeg vanuit de directie de mogelijkheid om het beleid op hoogbegaafdheid te ontwikkelen en te implementeren. Ik zie het als een uitdaging om hiermee aan de slag te gaan.

De titel van dit onderzoek spreekt voor zich: "Hoogbegaafd beleid?!" Hoe kan ik structureel de kwaliteit van het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen verbeteren? Om structuur te krijgen is het wenselijk om beleid op te stellen en dat zal in het geval van dit onderzoek een hoogbegaafdheidsprotocol zijn, zodat leerkrachten over de richtlijnen beschikken die hen kunnen helpen bij het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen.

1.3 Kernbegrippen

De kernbegrippen die in dit onderzoek centraal staan zijn:

Hoogbegaafdheid

Hoogbegaafdheid is een combinatie van een uitzonderlijke intelligentie, creativiteit en doorzettingsvermogen. Hoogbegaafden zijn op het cognitieve vlak sterk, maar ook andere zaken spelen een belangrijke rol. De term wordt gebruikt om aan te geven dat ze opvallende vermogens of vaardigheden hebben.

Compacten, verrijken, versnellen

Dit zijn onderwijsaanpassingen waar goed over nagedacht moet worden hoe deze invulling krijgen in de dagelijkse praktijk om (hoog)begaafde kinderen optimaal te kunnen laten ontwikkelen.

Plusklas

Een plusklas is een 'verrijkingsgroep' waarin hoogbegaafde leerlingen samengebracht worden met de bedoeling hen bij hun mogelijkheden passende doelen te laten realiseren op (meta)cognitief, sociaal en creatief gebied (Mulder, 2010)

Hoofdstuk 2 Hoogbegaafdheid

In dit hoofdstuk wordt allereerst uiteengezet wat hoogbegaafdheid is en wat de kenmerken van (hoog)begaafde kinderen zijn. Vervolgens is beschreven welke aanpassingen mogelijk zijn om de kwaliteit van het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen te verbeteren, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen.

2.1 Wat is hoogbegaafdheid?

Technisch gezien is een (hoog)begaafd kind een kind dat hoog scoort op een intelligentie test of een schoolprestatietest en dat (gedeeltelijk of geheel) deze bekwaamheid heeft geërfd (Feldhusen & Jarwan, 1993). Er zijn wereldwijd meer dan honderd definities van begaafdheid. Dit kwam bijvoorbeeld naar voren in het recent verschenen wetenschappelijk onderzoek: “Worldwide provision to develop gifts and talents” (Freeman, Raffan & Warwick, 2010). De overeenkomst in deze definities is dat ze allemaal verwijzen naar een ontwikkelingsvoorsprong en naar hoge schoolprestaties. Dat er verder geen grote overeenkomsten zijn, maakt wel duidelijk hoe verschillend er naar begaafdheid wordt gekeken

Freeman, Raffan & Warwick (2010) geven aan dat er twee verschillende uitgangspunten zijn voortgekomen uit de vele opvattingen over (hoog)begaafdheid. Het ene uitgangspunt is: “De invloed van aanleg” en het andere “de invloed van de omgeving”. Eén van de opvattingen is bijvoorbeeld dat hoogbegaafdheid is aangeboren. Door middel van een intelligentie test kan het worden vastgesteld en als het kind de juiste ondersteuning krijgt, zal het talent zich goed ontwikkelen. Een andere opvatting is dat ieder kind ergens goed in is, maar dat (hoog)begaafdheid zich alleen kan ontwikkelen als er een juiste is om tot goede prestaties te komen. Het kind zelf moet hierbij doelen stellen om tot ontwikkeling te komen.

Uit het onderzoek van Freeman, Raffan & Warwick (2010) blijkt dat in de moderne West-Europese landen gekozen wordt voor een opvatting waarin een combinatie zit van de twee uitgangspunten. Namelijk dat bij hoogbegaafdheid de aanleg een rol speelt, maar dat persoon en omgeving verantwoordelijk zijn voor het eindresultaat. Dit komt ook tot uiting in ons onderwijs in Nederland waar hoogbegaafde kinderen steeds meer gezien worden als een speciale groep waar speciale onderwijsvoorzieningen voor nodig zijn.

Renzulli (1978) spreekt in zijn triadisch model over de volgende drie factoren die van belang zijn voor de optimale ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen:

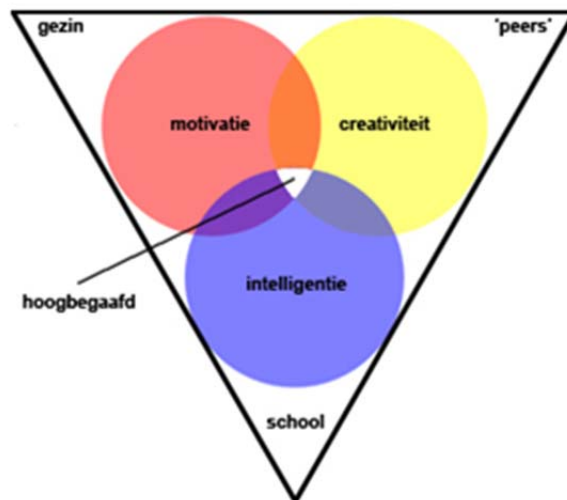
- Bovengemiddelde intelligent vermogens
- Taakgerichtheid en volharding (motivatie)
- Creatief vermogen

Mönks (1985) verfijnde dit model door er omgevingsfactoren aan toe te voegen die van grote invloed zijn op de ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen. Hij spreekt over:

- Het gezin
- De school
- Peers, ontwikkelingsgelijken

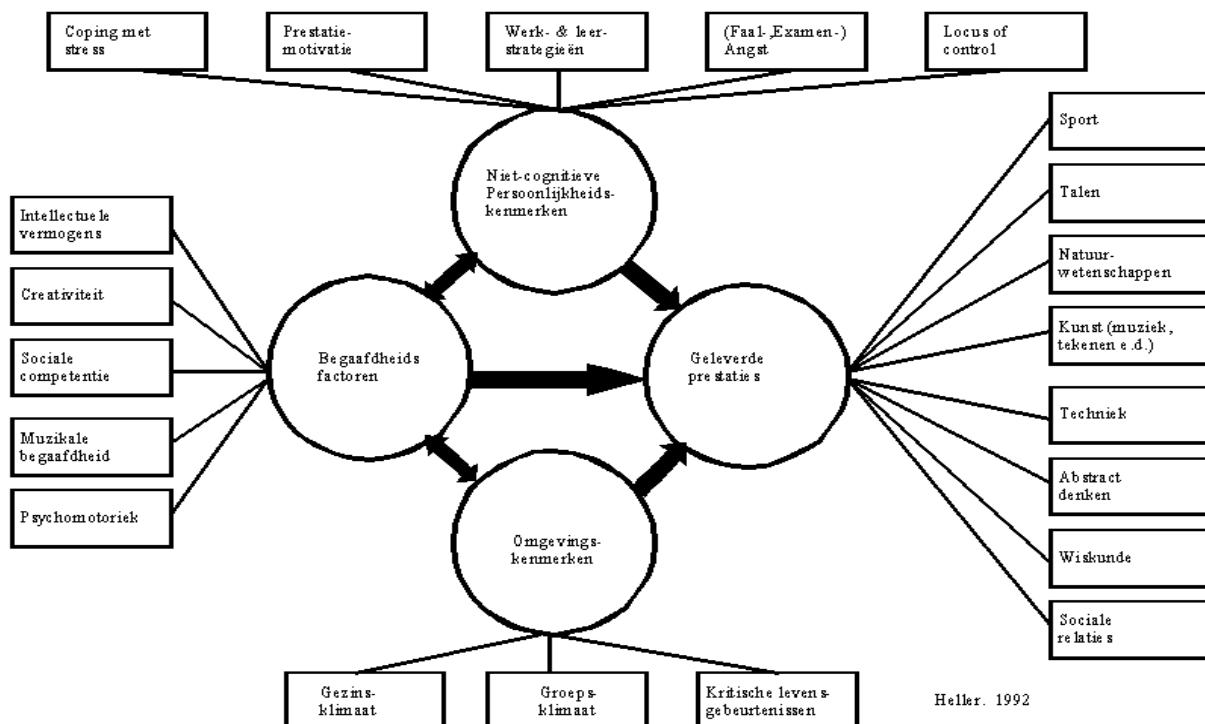
Zo ontstond het onderstaand triadisch interdependentiemodel van Renzulli en Mönks (1985). Hoogbegaafdheid bevindt zich in de kern van dit model waarbij de drie cirkels van intelligentie, motivatie en creativiteit elkaar overlappen. De omgevingsfactoren zijn nauw

verbonden in deze driehoek. Deze samenhang zorgt voor de optimale ontwikkeling van de hoogbegaafde capaciteiten van een kind.

Figuur 1: Triadisch interdependentiemodel van Renzulli en Mönks (1985)

Mönks (1985) heeft aan het model van Renzulli (1978) de omgevingsfactoren toegevoegd omdat het volgens Mönks (1985) vooral gaat om de wisselwerking met gezin, school en ontwikkelingsgelijken. Pas bij een goed samenspel van de persoonskenmerken en sociale omgeving kan (hoog)begaafdheid zich ontwikkelen. Heller (2000) voegde aan het multifactorenmodel van Renzulli en Mönks (1985) persoonlijkheidskenmerken en prestatiegebieden toe (Kooijman & Thiel, 2008).

Figuur 2: Meerfactorenmodel van Heller (1992)

Samenvattend kan gezegd worden dat het van belang is om zicht te krijgen op hoe deze belemmerende of stimulerende factoren van invloed zijn op het ontwikkelingsproces en dat niet alleen een hoge intelligentie, hoge mate van creativiteit en de omgeving de enige factoren zijn die invloed hebben op de ontwikkeling van hoogbegaafdheid.

In tegenstelling tot de modellen van Renzulli en Mönks kan met het vernieuwende model van Heller worden verklaard waarom de succesvolle hoogbegaafde leerling uitzonderlijke prestaties kan neerzetten, maar ook waarom andere hoogbegaafden dat weer niet kunnen realiseren. Deze verklaring geeft aan dat het geen makkelijke taak is om structuur is onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen aan te brengen, omdat de leereigenschappen voor ieder individu persoonlijk is. Dit vraagt van de leerkracht om nauwlettend rekening te houden met de persoonlijke behoeften van een (hoog)begaafd kind.

2.2 Ontwikkeling (hoog)begaafdheid in het basisonderwijs

Hoogbegaafdheid is de afgelopen jaren een belangrijk onderdeel geweest op het gebied van de ontwikkelingen in het basisonderwijs. Het ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschap heeft in 2010 een onderzoek laten uitvoeren door de inspectie van het onderwijs naar het onderwijsaanbod aan hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs. Hieronder volgt een korte samenvatting waaruit blijkt dat onderwijsprogramma's aanpassen voor hoogbegaafde kinderen nog niet zo eenvoudig lijkt.

Hoogeveen, e.a. (2004) constateerden op basis van internationaal onderzoek dat schoolse kenmerken invloed hebben op de ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen. Uit onderzoek van Mooij e.a. (2007) is gebleken dat prestaties van (hoog)begaafde leerlingen die deelnemen aan een aangepast programma beter zijn dan de schoolprestaties van (hoog)begaafde leerlingen die niet deelnemen aan dergelijk programma. Daarnaast geven Hoogeveen e.a. (2004) aan dat er wel trends te vinden zijn in onderwijsaanpassingen, maar dat nog niet gesteld kan worden welk onderwijsprogramma op welk functioneren het meest effectief is: 'er is nog geen pasklare oplossing voor hoogbegaafde leerlingen in het algemeen (Hoogeveen e.a., 2004). Voor het kiezen van een bepaald onderwijsprogramma voor de (hoog)begaafde leerling is het van belang dat per kind wordt gekeken welke vorm van onderwijs het beste aansluit bij het kind (Mooij, 2007) Verschillende programma's hebben namelijk verschillende effecten op verschillende factoren (Hoogeveen, e.a., 2004).

Om te zorgen dat maatregelen geen ad hoc karakter krijgen en onderwijsaanpassingen door de hele school op uniforme wijze worden doorgevoerd is het van belang op schoolniveau duidelijke afspraken te maken in de vorm van een beleidsplan over de wijze waarop de signalering, diagnostisering en begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen plaatsvindt.

2.3 Het hoogbegaafde kind

In deze paragraaf wordt een aantal basiskenmerken, profielen en behoeften van een hoogbegaafd kind uiteengezet om een beeld te kunnen vormen bij hoogbegaafde kinderen.

2.3.1 Kenmerken

Het omschrijven van één profiel waarin alle kenmerken van (hoog)begaafdheid staat beschreven is onmogelijk vanwege de complexiteit. Kieboom (2007) gaat in op de persoonlijke kenmerken en de verschillende profielen van hoogbegaafde kinderen. Deze kenmerken worden ook beschreven door Drent (1998), Drent & van Gerven (2002). Dit is relevante informatie voor leerkrachten, omdat zij de taak hebben de hoogbegaafde kinderen te herkennen. Als de leerkracht in staat is om deze kenmerken te signaleren kan zij de hoogbegaafde leerling beter begeleiden in haar ontwikkeling.

In de theorie worden de volgende kenmerken van hoogbegaafdheid omschreven:

- Ongewoon goed ontwikkeld geheugen
- Bewust van leven en dood
- Leer- en nieuwsgierig
- Goed concentratievermogen
- Vroegtijdige taalontwikkeling
- Uitgesproken wiskundig inzicht
- Gevoel voor humor
- Diverse interesses

Door Betts & Neihart zijn in 1988 in een Amerikaans kwartaalblad profielen van zes verschillende typen (hoog)begaafde leerlingen beschreven, in 2010 hebben zij deze herzien. Deze indeling is gebaseerd op hun praktijkervaring. Door het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek in Nijmegen zijn deze profielen vertaald en bewerkt. Deze profielen kunnen leerkrachten helpen bij herkenning van (hoog)begaafde kinderen.

Betts en Neihart (2010) spreken over de volgende profielen.

- De succesvolle leerling
- De uitdagende leerling
- De onderduikende leerling
- De drop-out
- De leerling met leer en/of gedragsproblemen
- De zelfstandige leerling

Het totale schema met gedragskenmerken, herkenning en schoolbegeleiding is bijgevoegd als bijlage.

2.3.2 Behoeften

Als we met een hoogbegaafd kind willen werken in de klas is het van belang om te weten wat de behoeften zijn van deze kinderen.

Ponte (2002), Webb, Meckstroth & Tolan (2000) spreken over de belangrijkste behoeften van het hoogbegaafde kind. Deze zijn:

- Gezien, geaccepteerd en gewaardeerd worden zoals het is.
- Autonomie, ruimte om zelf te kiezen, zelf te ontdekken, zelf te ervaren en de dingen op een eigen manier te doen.
- Intellectuele stimulans, uitdaging op het eigen niveau.
- Steun bij het leren van academische vaardigheden.
- Steun bij het leren van leer- en werkstrategieën.
- Steun bij het leren van sociale vaardigheden.
- Steun op emotioneel gebied (om zichzelf te leren begrijpen, een positief zelfbeeld op te bouwen en leren omgaan met uitdagingen en stress).
- Contact met gelijkgestemden.
- Geen eenzijdige nadruk op prestaties of 'het hoogbegaafd zijn'.
- Begrip voor mogelijke verschillen in intellectuele, emotionele en motorische ontwikkeling.
- Begrip voor vaak voorkomende emotionele intensiteit / hoog gevoeligheid.

Volgens Ponte (2002) hebben de hoogbegaafde leerlingen op school:

- Weinig behoefte aan instructie.
- Weinig behoefte aan herhalings- en oefenstof.
- Een hoog werktempo.
- Vaak een didactische voorsprong.

2.3.3 Samengevat

Hoogbegaafde kinderen worden in het onderwijs lang niet altijd herkend. Dat is begrijpelijk want het 'hoogbegaafde' kind bestaat evenmin als het 'normale' kind. Zoals hierboven beschreven kunnen de uitingen van hoogbegaafdheid erg uiteenlopen. Het is van belang dat hoogbegaafde kinderen niet bij toeval worden ontdekt of wanneer er zich problemen voordoen, maar dat zij via een signalerings- en diagnosestructuur automatisch in beeld komen (Van Gerven, 2004).

Kinderen die niet vroegtijdig worden gesignaleerd, lopen kans gedemotiveerd te raken, krijgen wellicht problemen met leerstrategieën of lopen risico's in de vorm van onderpresteren (Van Gerven, 2004). Daarom is het van belang dat elke school een goede signalerings- en diagnosestructuur moet hebben. Op deze manier kan er adequaat ingespeeld worden op de onderwijsbehoeften van het hoogbegaafde kind.

Het SiDi3 protocol, uitgegeven door SLO (2012) is een gestructureerd signalerings- en diagnoseprotocol voor leerlingen van groep 1 t/m 8. Het bevat instrumenten voor zowel de groepssignalering als diagnostiek. Er wordt onderscheid gemaakt tussen groep 1-2 en groep 3-8. Bij de groepssignalering wordt naar alle kinderen gekeken en bij de diagnose wordt verder onderzoek gedaan bij die kinderen waarbij een positief signaal uit de signaleringfase is gekomen. Dit SiDi3 protocol geeft veel informatie over kenmerken van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong en (hoog)begaafde kinderen. In SiDi3 wordt inzicht gegeven in de diverse aspecten en persoonlijkheidskenmerken en intelligenties van kinderen, waarbij tevens de rol van creativiteit in het handelen en in de prestaties wordt meegerekend.

2.4 Onderpresteren

Bij enkele van de hierboven beschreven profielen wordt onderpresterend gedrag vermeld. Onderpresteren is een veel voorkomend probleem bij hoogbegaafde kinderen (Bruyn, 2011). Het houdt in dat het kind niet presteert volgens de verwachting die bij de intellectuele capaciteiten van een hoogbegaafd kind horen.

Onderpresteren op school is dikwijls een gevolg van het feit dat de aangeboden stof als irrelevant wordt ervaren, dikwijls ten gevolge van overbodige herhaling (Kieboom, 2005). De overbodige herhaling leidt tot demotivatie. En de demotivatie leidt ertoe dat een kind onder haar niveau gaat presteren uitend in een slechte werkhouding en slechte resultaten.

De meest efficiënte benadering om leerlingen te helpen om meer gemotiveerd te geraken en te streven naar goede schoolresultaten, is die waarin de leerlingen eerst en vooral uitgelegd wordt hoe deze dynamiek van onderpresteren werkt en hoe het onderpresteren tot stand is gekomen. Daarna kan er in team met de leerling, leerkrachten en ouders een geschikte aanpak van het leerprobleem besproken worden (Sword, 2003).

2.5 Onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen

Blijkt uit de signalering en screening dat een kind hoogbegaafde kenmerken heeft, zal het onderwijs voor dit kind aangepast moeten worden aan de specifieke onderwijsbehoeften van dit kind. Als er gesproken wordt over onderwijsaanpassing voor hoogbegaafde kinderen gaat het meestal over verrijking versus versnelling (bijvoorbeeld in Doornekamp et al, 1999; Gerven, 2004; Drent, 1998) Vaak worden deze twee onderwijsmaatregelen gezien als tegengestelde, terwijl er beter gezocht kan worden naar een combinatie van beide. Zowel Mönks (1975) als Heller (1999) als Passow (2000) stellen dat als men denkt aan verrijken en versnellen men zich af moet vragen: Op welk moment is het meer zinvol om het tempo aan te passen, op welk moment is het meer zinvol de diepte of de breedte in te gaan, en hoe kan dit worden gerealiseerd?

In het Nederlandse onderwijs wordt de leerstof gestructureerd en in stapjes aangeleerd, ook wel bottom up leren genoemd. Voor hoogbegaafde leerlingen zou het beter zijn om aan te sluiten bij het denken en werken vanuit een geheel/overzicht (Sternberg, 2002). Door de leerstof als een geheel aan te bieden kan de leerling de losse onderdelen voor zichzelf een plaats geven. Als daarbij bepaalde vaardigheden ontbreken, dwingt deze benadering de leerling tot het zetten van de juiste leerstappen. Deze manier van leren wordt het top down leren genoemd (Van Gerven, 2004).

Differentiatie binnen de klas

De eerste stap die gemaakt moet worden als je het onderwijs voor hoogbegaafde kinderen in de klas, is differentiatie binnen de klas (D'Hondt, 2008) Een hoogbegaafde leerling heeft minder behoefte aan instructie, inoefenen en herhaling dan andere leerlingen. De reguliere stof zal compact gemaakt moeten worden en worden aangepast aan de sterke en eventueel zwakkere punten of specifieke hiaten van de individuele leerling. Zo wordt de leerstof ingedikt, oftewel compact gemaakt. Voor veel methodes zijn er al compact afspraken op de markt gebracht die een leerkracht kunnen helpen bij het opstellen van het leerstofaanbod.

De compacte stof is de stof die de leerling verplicht moet maken. Deze stof voldoet aan de doelstellingen van het basisonderwijs en moet gemaakt worden om te voorkomen dat er hiaten ontstaan. De tijd die vrijkomt doordat het kind niet alle stof hoeft te verwerken, kan gebruikt worden om verrijking te bieden. Drie vormen van verrijking zijn; verdieping, verhoging en verbreding. Bij verdieping wordt de reguliere stof uitgebreid met extra

opdrachten die dieper ingaan op de stof. Bij verhoging worden kennis en vaardigheden op een hoger abstractie niveau aangeboden. Bij verbreding worden vakken aangeboden die niet direct bij het onderwijsaanbod horen.

Het doel van compacten en verrijken is dat de hoogbegaafde leerlingen essentiële (studie)vaardigheden aanleren, bijvoorbeeld doorzettingsvermogen, taakaanpak, hulp durven vragen, fouten durven maken en geconcentreerd werken (Drent, Van Gerven, 2004). Om te voorkomen dat er op het voortgezet onderwijs problemen ontstaan is het noodzakelijk dat het hoogbegaafde kind deze intrapersonlijke basisvaardigheden ontwikkelt.

2.5.2 Differentiatie buiten de klas

Vanuit de theorie van Heller (2000) blijkt dat het goed is voor de ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen om met ontwikkelingsgelijken samen te werken, omdat zij op hetzelfde niveau denken en handelen. Dit kan gebeuren buiten de klas in een speciaal opgezette groep met hoogbegaafde kinderen. Het doel van een dergelijke klas is (Ponte, 2002):

- Contact maken met ontwikkelingsgelijken. Het sociaal-emotioneel welbevinden wordt hierdoor gestimuleerd.
- De hoogbegaafde kinderen ontwikkelen studievevaardigheden, leren zich inspannen en ze leren te falen.
- In een dergelijke klas is er sprake van gezonde competitie en worden de kinderen uitgedaagd het beste uit zichzelf te halen.

2.5.3 Versnelling

Wanneer bij een kind sprake is van een grote didactische voorsprong en maatregelen als compacten en verrijken onvoldoende zijn om 'onderwijs op maat' te bieden, is versnellen het overwegen waard. Omdat het een ingrijpende onderwijsaanpassing betreft, is het van belang dat de keuze voor (of tegen) versnelling bewust genomen wordt en alle betrokkenen achter de beslissing staan. Vaak wordt versnellen geassocieerd met een groep overslaan. Er zijn echter meer vormen van versnelling mogelijk (Rogers & Kimpston, 1992)

2.5.3.1 Vormen van versnelling

Vervroegd instromen in groep 1 (early entrance): In Nederland is het in principe niet toegestaan om een kind voor het vierde jaar naar school te laten gaan. Versnelling naar groep 3 is wel mogelijk. Onderzoek in de Verenigde Staten en Australië laat zien dat vroeger naar groep 1 of 3 gaan zeker positief kan zijn voor kinderen, zowel wat schoolse vaardigheden betreft als op sociaal emotioneel gebied, mits een zorgvuldige afweging heeft plaats gevonden (Hoogeveen L, 2008). Echter zal early entrance niet toereikend zijn en blijft een aangepast programma noodzakelijk om te voldoen aan de behoeften van het (hoog)begaafde kind.

Doorlopen van meerdere groepen in 1 jaar: Het kind doorloopt meerdere leerjaren in een kortere periode. Er wordt dus geen groep overgeslagen, maar de leerstof wordt compact en in een kortere periode aangeboden.

Versnelling van een bepaald vak: Het kind blijft in zijn eigen groep, maar doorloopt een vak, bijvoorbeeld rekenen, in een versneld tempo.

2.5.3.2 Effecten van versnelling

(Hoog)begaafde leerlingen hebben door hun cognitieve voorsprong vaak heel andere interesses en sociale verwachtingen dan leerlingen van hun eigen leeftijd. Daarom kan het zijn dat leerlingen geïsoleerd raken in hun groep en kan de indruk ontstaan dat leerlingen achterlopen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Uit onderzoek blijkt dat kinderen na versnelling vaak beter functioneren op cognitief gebied en zeker niet minder. Ook op sociaal emotioneel gebied blijken kinderen met een versneld programma beter te functioneren (Gross, 1992; Hoogeveen, 2008). Dit komt waarschijnlijk omdat het (hoog)begaafde kind zowel in cognitief- en sociaal emotioneel opzicht vaak makkelijker aansluiting vindt bij wat oudere leerlingen.

Versnellen is voor de grote groep (hoog)begaafde leerlingen een effectieve onderwijsaanpassing, maar dat betekent niet dat versnellen voor iedere individuele (hoog)begaafde leerling een positief effect heeft. De keus om te versnellen zal daarom voor iedere individuele (hoog)begaafde leerling apart en zeer weloverwogen genomen moeten worden (Hoogeveen, 2008).

Een bijkomend probleem bij versnelling is het toetsen van de cognitieve vaardigheden. Afhankelijk van het onderwijsaanbod is het van belang dat het kind wordt getoetst op het niveau waarop hij aangepaste leerstof krijgt aangeboden. Als de leerling op een bepaald vakgebied meedoet op het niveau van de eigen groep moet de toets op dat niveau worden aangeboden. Echter als een leerling op een hoger niveau werkt is het van belang dat de toetsen ook op dat niveau worden aangeboden.

Cito geeft aan dat de toetsen in het basisonderwijs op maat gegeven kunnen worden. Een toets meet het meest betrouwbaar als deze aansluit bij de leerstof en als het niveau van de toets overeenkomt met het niveau van de leerling. Dat is als ongeveer 50% van de leerlingen hoger en ongeveer 50% van de leerlingen lager dan de leerling scoort. Zo wordt een toets uitdagend en biedt ook succeservaringen.

De leerkracht kan van (hoog)begaafde kinderen niet verwachten dat ze verrijkend werk vrijblijvend maken. Het is de taak van de leerkracht om ervoor te zorgen dat ook de hoogbegaafde kinderen steeds een stapje verder komen in hun ontwikkeling. Daarom is het van belang dat de leerlingen instructie krijgen over de verrijkingsopdrachten. Deze zullen ingeleverd en nagekeken moeten worden, zodat de leerkracht op die manier kan laten merken dat het verrijkingswerk net zo belangrijk is als de lessen uit de methode en dat de inspanningen die de leerling geleverd heeft worden gewaardeerd (Mulder, 2010). Op het rapport kan gerefereerd worden aan het verrijkingsaanbod dat het kind krijgt. Dit kan bijvoorbeeld in een opmerking ten aanzien van het proces dat het kind doorlopen heeft of de vaardigheden die het aan het ontwikkelen is.

2.6 Samenvatting

De theorie zoals hierboven beschreven geeft aan dat (hoog)begaafdheid complex is. Om de juiste aanpassingen te kunnen maken voor het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen dient men eerst grondig te kijken naar wat de kenmerken en de behoeften van hoogbegaafde kinderen zijn.

Om structureel te kunnen signaleren is het gewenst een signaleringsinstrument te hanteren, zodat (hoog)begaafde kinderen direct opvallen en er gestart kan worden met de onderwijsaanpassingen voor dat specifieke kind.

(Hoog)begaafde kinderen voldoende aangepaste activiteiten bieden, met voldoende contact met ontwikkelingsgelijken, is een voorwaarde om hen de kans te geven zoals elk kind verdient, om hun eigen aanleg te ontwikkelen op een evenwichtige manier.

“Hoe verbeter ik structureel de kwaliteit van het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen in de praktijk?” is de vraag van waaruit ik dit onderzoek heb opgezet. Ik ben van mening dat je niet voor ieder individu apart een onderwijsprogramma kunt opstellen, omdat het dan voor de leerkrachten erg complex wordt in de dagelijkse praktijk. Ik denk wel dat als men een overzicht heeft over de behoeften van (hoog)begaafde kinderen dat er onderwijsaanpassingen gedaan kunnen worden waarbij de meeste (hoog)begaafde kinderen baat bij hebben. Daarnaast kunnen er individuele aanpassingen gedaan worden.

Hoofdstuk 3 Omschrijving onderzoek

In hoofdstuk 2 staat de theoretische onderbouwing beschreven die de complexiteit weergeeft wat (hoog)begaafdheid met zich meebrengt. Van daaruit heb ik deelvragen opgesteld die mij helpen om antwoord te geven op mijn onderzoeksvraag. In dit hoofdstuk leg ik uit welke acties ik heb ondernomen om antwoord te krijgen op mijn deelvragen.

3.1 Doel

Het doel van dit onderzoek is dat het een verbetering zal opleveren voor zowel leerkrachten, (hoog)begaafde kinderen als voor de ouders van de hoogbegaafde kinderen. Leerkrachten krijgen meer handvaten om de structuur te waarborgen als het gaat om onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen. (Hoog)begaafde kinderen krijgen meer onderwijs op maat en de ouders van (hoog)begaafde kinderen worden meer betrokken bij de begeleiding van hun kind.

Voor zowel de hoogbegaafde kinderen, de ouders van hoogbegaafde kinderen, de leerkrachten als de directie is het van groot belang dat er structuur wordt aangebracht in het werken aan de optimale ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen. Dit onderzoek is erop gericht om helder te krijgen waar de behoeften van de hoogbegaafde kinderen liggen, wat de behoeften zijn van leerkrachten op het gebied van hoogbegaafdheid en wat de behoeften zijn van ouders met hoogbegaafde kinderen. Zodra deze behoeften helder zijn worden er alternatieve handelingswijzen ingevoerd om te kijken of dat deze beter aansluiten bij de behoeften van de (hoog)begaafde kinderen.

Mijn onderzoeksvraag luidt:

Hoe verbeter ik structureel de kwaliteit van het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen in de praktijk?

De deelvragen die ik gebruik om mijn onderzoeksvraag goed te kunnen beantwoorden zijn:

- Wat is de beginsituatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?
- Wat is de gewenste situatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?
- Wat zijn de behoeften van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?
- Wat zijn de behoeften van de ouders van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?
- Welke onderwijsaanpassingen zijn er noodzakelijk om een (hoog)begaafd kind optimaal te kunnen laten ontwikkelen?

Om antwoord te kunnen geven op mijn onderzoeksvraag en mijn deelvragen heb ik mijn onderzoek verdeeld in 5 fasen.

Figuur 4: Onderzoekfasen
Bron: Ponte, 2006

De eerste fase is de probleemstelling. In hoofdstuk 1 is de aanleiding beschreven voor dit onderzoek waarbij het algemene idee naar voor komt: er is schoolbreed geen structuur betreft het onderwijsaanbod aan (hoog)begaafde kinderen waardoor (hoog)begaafde kinderen zich niet optimaal kunnen ontwikkelen. De theorie wijst uit dat bepaalde onderwijsaanpassingen noodzakelijk zijn om de ontwikkeling van deze kinderen beter te begeleiden. Hiervoor zou een hoogbegaafdheidsprotocol een goede richtlijn kunnen zijn.

De tweede fase is de verkenning: In deze fase wil ik gaan onderzoeken wat de beginsituatie is op mijn school. Waar staan we op het gebied van (hoog)begaafdheid? Wat doen we al? In deze fase ga ik op zoek naar antwoord op de deelvragen wat de behoeften van leerkrachten, ouders en hoogbegaafde kinderen zijn.

De derde fase is het algemene plan: De beginsituatie is helder geworden vanuit de verkenningsfase. Met deze informatie wil ik de verbeteracties uitvoeren die ertoe zullen leiden dat er meer structuur komt in het onderwijsaanbod aan (hoog)begaafde kinderen waarbij er een aantal onderwijsaanpassingen zullen plaatsvinden.

In de vierde fase van het onderzoek zal ik de verbeteracties uitvoeren en de gegevens verzamelen. De inzichten die ik door middel van dit onderzoek ontwikkeld heb, zal ik gaan toepassen in een hoogbegaafdheidsprotocol. Dit protocol zal toegepast gaan worden.

De laatste fase noemt Ponte (2006) casestudy. Ik zou deze fase willen omschrijven als evaluatie van het hoogbegaafdheidsprotocol en het bijstellen daarvan. Vanuit hier kunnen plannen gemaakt worden voor de toekomst.

3.2 Onderzoekparadigma

Dit onderzoek valt onder het kritisch-emancipatorische onderzoekparadigma. Het is gericht op het bevorderen van de emancipatie van (hoog)begaafde kinderen. Tijdens het onderzoek wordt door alle participanten kritisch bekeken op welke manier de onderwijsaanpassingen op het gebied van (hoog)begaafdheid van toegevoegde waarde zijn. Bovendien wordt gekeken naar wat haalbaar is op organisatorisch gebied. Er zullen afspraken gemaakt worden die voor alle (hoog)begaafde kinderen gelden, daarnaast verwacht ik dat individuele differentiatie wenselijk zal zijn.

Dit onderzoek is een mengvorm van kwalitatief en kwantitatief onderzoek. In eerste instantie betreft het een kwalitatief onderzoek met als doel meer inzicht te krijgen in de beleving van de participanten. Het betreft hier de beleving van (hoog)begaafde leerlingen en hun leerkrachten. Het onderzoek moet duidelijkheid bieden over hoe hun beleving is voor de onderwijsaanpassingen en daarna. Een deel van deze uitkomsten zal met behulp van cijfermateriaal inzichtelijk worden gemaakt en dus kwantitatief onderzoek betreffen.

3.2.1 Emancipatorisch

Het basisprincipe 'emancipatorisch' verwijst naar de visie dat elk individu een gelijk- en volwaardig lid is van de samenleving. Het doel van mijn onderzoek is dat ik kan bijdragen aan de ondersteuning en ontwikkeling van leerlingen, scholen en de maatschappij. Voor dit onderzoek betekent dit een focus op persoonlijke ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen, op krachten en kwaliteiten van leerkrachten, en op een reflectieve houding van mij als onderzoeker.

3.2.2 Kritisch

Dit onderzoek bevat tevens een kritisch onderzoekparadigma vanwege de politieke focus. Het onderzoek is erop gericht om de dagelijkse praktijk en het handelen in deze praktijk te verbeteren als het gaat om de ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen. De wet op passend onderwijs vraagt dat er kritisch wordt gekeken naar de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde kinderen en hoe deze toegepast kunnen worden in het dagelijks onderwijsaanbod.

3.3 Onderzoeksstrategie

Dit onderzoek is een actieonderzoek (De Lange et al, 2010). Omdat de kwaliteit in het dagelijks handelen met betrekking tot het werken met hoogbegaafde kinderen verbeterd zal moeten gaan worden, wordt onderzocht wat de behoeften zijn van hoogbegaafde kinderen, van ouders met hoogbegaafde kinderen en van leerkrachten die hun dagelijks onderwijs moeten aanpassen zodat hoogbegaafde kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen.

Dit actieonderzoek bestaat uit twee delen; een onderzoekdeel en een handelingsdeel. Het onderzoekdeel bestaat uit het onderzoeken en bestuderen van de relevante literatuur zoals beschreven in hoofdstuk 2. Het handelingsdeel bestaat uit het opzetten van een pilot waaraan hoogbegaafde leerlingen deelnemen, leerkrachten zullen ondervraagd worden en ouders worden gevraagd naar hun behoeften. De verkregen informatie vanuit de kinderen, leerkrachten en ouders zal kritisch bekeken worden en aan de hand daarvan zal een gestructureerde werkwijze met werken met hoogbegaafde kinderen in de dagelijkse praktijk tot stand komen die past bij de behoeften van leerkrachten, ouders en kinderen.

3.4 Respondenten en deelnemers

Voor de startfase van dit onderzoek is er een werkgroep hoogbegaafdheid opgericht. Deze werkgroep bestaat uit de intern begeleider, de leerkracht van groep 6 en ikzelf. Deze werkgroep zal uiteindelijk na het onderzoek ervoor zorgdragen dat er een protocol op het gebied van hoogbegaafdheid tot stand komt.

Alle leerkrachten zullen deelnemen aan het onderzoek door het invullen van de digitale checklist (Hoog)begaafdenwijzer Basisonderwijs van SLO. Deze checklist wordt aanbevolen vanuit de stichting en geeft een uitgebreid beeld van de manier waarop er gewerkt wordt en hoogbegaafde kinderen en de ontwikkelpunten op dat gebied. Door middel van deze checklist zal duidelijk worden waar de behoeften van de leerkrachten liggen en wat de ontwikkelpunten zijn op het gebied van hoogbegaafdheid.

De leerkrachten van de groepen 6 en 7 worden gevraagd om het SiDi-3 protocol uit te voeren in hun groep. Het SiDi3 protocol kan gebruikt worden bij signalering van (hoog)begaafde kinderen. Er is gekozen voor het SiDi3 protocol omdat het vanuit de stichting wordt aanbevolen en door het SiDi3 protocol wordt de kans dat (hoog)begaafde kinderen niet herkend worden zeer klein. Het is de bedoeling dat het SiDi3 jaarlijks gebruikt gaat worden door alle leerkrachten. Voor het onderzoek is gekozen voor alleen de groepen 6 en 7 omdat anders de groep kinderen die zal deelnemen aan de pilot te groot zou worden.

De kinderen die door middel van het SiDi-3 protocol worden gesignaleerd zullen worden gevraagd om deel te nemen aan een pilot. Deze pilot wordt opgezet om te achterhalen waar de behoeften van hoogbegaafde kinderen liggen.

De ouders van de kinderen die deelnemen aan de pilot zullen door middel van een vragenlijst bevraagd worden naar hun behoeften.

De conclusies en bevindingen die voortvloeien uit de analyse van de checklist, de pilot met de hoogbegaafde kinderen en de vragenlijst van de ouders zullen besproken worden in de werkgroep. Hier wordt een plan opgezet voor de structurering van het werken met hoogbegaafde kinderen en dat zal aan de leerkrachten voorgelegd worden. Zij mogen hier kritisch naar kijken en feedback geven welke verwerkt zal worden in de werkgroep.

3.5 Ethische aspecten

Aan de hand van de 5 gedragscodes zoals beschreven in Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo (Andriessen et al,2010).

1. Onderzoekers aan het hbo dienen het professionele en maatschappelijke belang. Door middel van het uitwerken van de kennis- en theorieontwikkeling op het gebied van (hoog)begaafdheid en dit weer te geven in een hoogbegaafdheidsprotocol zal dit onderzoek bijdragen aan het maatschappelijk belang van mijn school. Het probleem dat er geen structuur is in het onderwijsaanbod aan (hoog)begaafde kinderen wordt hierdoor ondervangen. Een belangrijk aspect tijdens dit onderzoek is de groepsdynamiek en de reflectieve taak van het team. Hoe meer zij reflecteren op het onderzoek, hoe beter het protocol vanuit het team tot stand zal komen. Voorafgaand aan het onderzoek zal in een vergadering worden aangegeven wat de aard van het onderzoek is, het belang voor de praktijk is en wat het zal gaan opleveren.

2. Onderzoekers aan het hbo zijn respectvol.

Tijdens dit onderzoek houd ik rekening met de privacy van de deelnemers. Er is overleg met de directie over de correctheid van de vragenlijsten die leerkrachten moeten beantwoorden. Er wordt eerst aan ouders toestemming gevraagd of hun kind mag deelnemen aan de pilot van de plusklas alvorens zij daaraan zullen deelnemen. De deelnemers van de pilot wordt uitgelegd wat het doel is van de plusklas en daarbij wordt aangegeven dat als zij hier niet aan mee willen werken zij dit te allen tijde mogen aangeven. De ouders van deze kinderen zijn niet verplicht om de vragenlijst te beantwoorden.

3. Onderzoekers aan het hbo zijn zorgvuldig.

In de theorie worden meerdere wetenschappelijke opvattingen bekeken om zo de opvattingen te gebruiken die het best passen binnen dit onderzoek. De onderzoeksmethodes die gebruikt worden, zijn in overleg met de directie gekozen en goedgekeurd.

4. Onderzoekers aan het hbo zijn integer.

In dit onderzoek is het van belang dat het protocol dat opgesteld wordt ontstaan is vanuit het team en de behoeften van de (hoog)begaafde kinderen. Als dit niet evenredig is aan mijn opvattingen zal ik mij neutraal moeten opstellen en onpartijdig blijven.

5. Onderzoekers aan het hbo verantwoorden hun keuzes en gedrag.

De werkgroep (hoog)begaafdheid heeft iedere maand een bijeenkomst waar wordt besproken wat er in het kader van dit onderzoek de afgelopen periode is gedaan. Ik zal daar mijn keuzes van de onderzoeksmethode verantwoorden en de bevindingen en conclusies goed onderbouwen. Hierdoor zal het onderzoek transparant blijven.

In overleg met de directie zal er in de schoolkrant een stuk worden geschreven over de aard van het onderzoek, zodat alle ouders op de hoogte zijn en betrokken worden bij de ontwikkelingen op school. Aan het einde van het onderzoek zullen de ouders en de leerkrachten op de hoogte worden gesteld wat de resultaten en bevindingen zijn en wat er gaat veranderen op school.

3.6 Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethoden die ik ga gebruiken staan hieronder per deelvraag omschreven.

Deelvraag 1: Wat is de beginsituatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?

Om de beginsituatie duidelijk voor ogen te krijgen, heb ik de leerkrachten van alle groepen een digitale vragenlijst gestuurd met betrekking tot het werken met hoogbegaafde kinderen in hun klas. Aangezien er 4 kleuterklassen zijn en van de andere groep ieder 2 zijn er in totaal 16 vragenlijsten ingevuld. Klassen waarbij parttimers werken, heb ik gevraagd om samen 1 lijst in te vullen. De vragenlijst omvat 6 vragen, waarvan 4 gesloten vragen. Deze vragenlijst is noodzakelijk om helder te krijgen wat er al gedaan wordt en welke materialen aanwezig zijn en ingezet worden. Hierdoor wordt duidelijk of er al een bepaalde structuur is of juist niet.

De 2 open vragen zijn:

Vraag 1: Welke specifieke materialen zet je in?

Vraag 2: Waar heb je behoefte aan als het gaat om werken met (hoog)begaafde kinderen?

De 4 gesloten vragen zijn:

- 1: Heb je voldoende kennis over hoogbegaafdheid om goed te kunnen werken met hoogbegaafde kinderen? (kennis)

- 2: Heb je je onderwijs voor (hoog)begaafde kinderen aangepast door middel van structureel compacten? (compacten)
- 3: Heb je je onderwijs voor (hoog)begaafde kinderen aangepast door middel van structureel verdiepen en verrijken? (verrijken)
- 4: Zet je verrijkende materialen in? (materialen)

Achter de vragen staat tussen haakjes welke code gebruikt is in de staafdiagram bij de data-analyse.

De antwoordmogelijkheden hebben een getalcode van 1 tot en met 3. De betekenis van de scores is als volgt:

1: Ja

2: Soms

3: Nee

Deze vragenlijst is grotendeels kwantitatief, omdat er een schets gemaakt moet worden van de beginsituatie. De open vragen geven de mogelijkheid om gevoelens, beleving en motieven te uiten waardoor dit deel van de vragenlijst meer kwalitatief wordt.

De onderzoeksmethode die ik hierbij ook gebruik is de digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer Basisonderwijs van SLO. Deze checklist geeft de verschillende aandachtspunten weer bij het opstellen, implementeren en vastleggen van beleid voor (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs en biedt - eenmaal ingevuld - inzicht in de huidige stand van zaken. Deze checklist is opgedeeld in 5 delen, namelijk algemeen, signalering, onderwijs en begeleiding, evaluatie en beleid.

- Algemeen: Het team moet aan de slag met signaleren, bieden van onderwijsaanpassingen en begeleiden van hoogbegaafde leerlingen. Daarom is het belangrijk dat alle teamleden over de nodige kennis en vaardigheden beschikken.
- Signalering: De signalen moeten worden opgemerkt zodat aan de hand daarvan doelgericht passend onderwijs en goede begeleiding gegeven kan worden.
- Onderwijs en begeleiding: Van groot belang is het realiseren dat de beste onderwijsaanpassing per leerling verschilt. Het kan op verschillende manieren worden aangepast, bijvoorbeeld versnelling, verkorting, compacten en verrijking.
- Evaluatie: Om erachter te komen of de geboden aanpassingen het gewenste effect hebben, is evaluatie noodzakelijk.
- Beleid: Om de doorgaande lijn te waarborgen is het belangrijk dat het beleid dat ontwikkeld wordt op schrift komt te staan.

Ieder deel omvat een aantal aandachtspunten waarbij de mate van realisatie en de mate van belang kan worden aangegeven en wat de belangrijkste ontwikkelpunten zijn voor de praktijk. De kwaliteit van deze checklist is gewaarborgd omdat deze checklist een officieel meetinstrument is dat veelvuldig gebruikt wordt. Doordat dit meetinstrument alle aspecten belicht zal het beleid wat hieruit gevormd wordt ruim opgezet zijn en van een hoge kwaliteit zijn. De validiteit is bij deze checklist gering, doordat er maar 3 keuzemogelijkheden per vraag zijn. Er is wel mogelijkheid tot beargumenteren van de antwoorden per vraag.

Deelvraag 2: Wat is de gewenste situatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?

Om de gewenste situatie op het gebied van (hoog)begaafdheid op mijn school duidelijk voor ogen te krijgen, gebruik ik de tweede grafiek die gegenereerd is vanuit de digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer basisonderwijs van SLO. Deze grafiek geeft de gewenste situatie weer.

Deelvraag 3: Wat zijn de behoeften van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden, ga ik een focusgroep als onderzoeksmethode inzetten. De focusgroep wordt hierna pilot plusklas genoemd, omdat ik vijf bijeenkomsten met de focusgroep ga houden en erachter wil komen of er tijdens deze pilot voldaan wordt aan de behoeften van de deelnemers. Aan deze pilot nemen (hoog)begaafde kinderen deel uit de groepen 6 en 7 die via het SiDi3 protocol gesignaleerd zijn en is bedoeld om erachter te komen waar de onderwijsbehoeften liggen van de (hoog)begaafde kinderen bij ons op school. Om antwoord te krijgen op deze deelvraag heb ik een vragenlijst opgesteld met gesloten vragen. Deze vragenlijst zal in de eerste bijeenkomst ingevuld worden om antwoord te krijgen of er wordt voldaan aan hun behoeften in de reguliere klas. Vervolgens zullen er vijf bijeenkomsten plaatsvinden. In 5 bijeenkomsten wordt het volgende gedaan:

Bijeenkomst 1

- Kennis maken
- Lezen uit "hoogbegaafd, nou en".
- Invullen vragenlijst.
- Idee ontwikkelen voor een knikkerbaan van papier.

Bijeenkomst 2

- Het spel Expeditie Moendoes.
- Wat vind je moeilijk op school en waar heb je hulp bij nodig?

Bijeenkomst 3

- Filosoferen over het heelal.
- Huiswerk: Vreemde taal.

Bijeenkomst 4

- Vreemde talen bekijken/bestuderen en leren.
- Verder werken aan de knikkerbaan.
- Huiswerk: Welke onderwerpen spreken je aan?

Bijeenkomst 5

- Evaluatie pilot plusklas.
- Verder uitwerken knikkerbaan.

Bij de evaluatie van de pilot plusklas zal dezelfde vragenlijst afgenomen worden als bij de eerste bijeenkomst, maar nu moeten ze antwoord geven op de vraag of er vanuit de plusklas voldaan wordt aan hun behoeften. De benaderingswijze tijdens dit deel van het onderzoek is deductief omdat de vragenlijst die de deelnemers moeten invullen tot stand is gekomen vanuit theoretische bronnen. Het evaluatie gesprek met de deelnemers is een inductieve benadering waarbij ik door middel van open vragen de ervaringen en behoeften van de deelnemers helder probeer te krijgen.

Deelvraag 4: Wat zijn de behoeften van de ouders van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?

Aan de ouders van de kinderen die in aanmerking komen voor deelname aan de pilot wordt eerst schriftelijk toestemming gevraagd. De ouders krijgen, nadat ze toestemming hebben gegeven, een digitale vragenlijst. Daarbij worden de volgende vragen gesteld.

- 1: Vindt u de begeleiding van uw kind op school goed?
- 2: Zou u meer contact willen met school betreft de begeleiding van uw kind?
- 3: Heeft u behoefte aan een ouderbijeenkomst over meer- en hoogbegaafdheid?
- 4: Vindt u het goed als er een speciale plusklas op school komt?

De vragen konden met ja, soms en nee beantwoord worden.

Deze vragenlijst is kwantitatief, omdat er drie keuzemogelijkheden zijn. Hierdoor is de betrouwbaarheid groot en de validiteit klein.

Deelvraag 5: Welke onderwijsaanpassingen zijn er noodzakelijk om een (hoog)begaafd kind optimaal te kunnen laten ontwikkelen?

Uit de theorie hierboven beschreven kunnen al een aantal noodzakelijke onderwijsaanpassingen gehaald worden. Daarnaast gebruik ik nogmaals de digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer Basisonderwijs van SLO als onderzoeksmethode om daaruit de ontwikkelpunten te halen die specifiek zijn voor mijn school. Uit deze ontwikkelpunten zal blijken welke onderwijsaanpassingen er in mijn praktijk nog moeten plaatsvinden.

De triangulatie is verweven in dit onderzoek doordat zowel leerkrachten, ouders als kinderen participeren. Er wordt gekeken naar de behoeften van alle drie deze groepen. De richtlijnen die gehanteerd moeten worden vanuit de stichting zullen hierbij nauwlettend in de gaten worden gehouden.

Als dit deel van het onderzoek is afgerond, zal duidelijk zijn waar de behoeften liggen van hoogbegaafde kinderen, van de ouders van deze kinderen, waar de leerkrachten behoefte aan hebben en wat de ontwikkelpunten voor mijn school zijn. Deze informatie zal gebruikt worden om het hoogbegaafdheidsprotocol op te zetten. Dit protocol zal in een teamvergadering uitvoerig besproken worden door alle teamleden. Alle opmerkingen en kanttekeningen zullen in de werkgroep besproken worden en verwerkt worden in het protocol. Dit protocol zal in het begin van het komend schooljaar in gebruik worden genomen.

3.7 Dataverzameling

Per deelvraag zal de data verzameld worden. De vragenlijst aan de leerkrachten wordt gecodeerd en in een staafdiagram weergegeven. Hierdoor zal duidelijk worden wat de beginsituatie is.

De verzamelde data vanuit de checklist wordt samengevoegd in een Excel-bestand. Er wordt automatisch een rapport gegenereerd. Deze analyse zal besproken worden in de werkgroep. Hieruit zullen de ontwikkelpunten voortvloeien.

De vragenlijsten die ingevuld wordt door de kinderen die deelnemen aan de pilot, zullen vergeleken worden om te kijken of er veel verschil zit tussen de manier waarop de kinderen in de klas voldoening vinden in hun behoeften en de manier waarop dat in de plusklas gebeurt.

De vragenlijsten van de ouders zullen geïnventariseerd worden. Hieruit zal voortvloeien wat de behoeften zijn van de ouders. Deze behoeften zullen eveneens meegenomen worden in het opstellen van het hoogbegaafdheidsprotocol.

Uit de digitale checklist van SLO komen de ontwikkelpunten van mijn school naar voor. Per ontwikkelpunt zal gekeken worden hoe dat daar vorm aan gegeven kan worden.

Alle verzamelde data zal aan elkaar gekoppeld worden en resulteren in een structurele werkvorm die geïmplementeerd gaat worden in de praktijk.

Hoofdstuk 4 Data presentatie en resultaten

Om de hoofdvraag van het onderzoek te kunnen beantwoorden, zijn er deelvragen opgesteld. De antwoorden op deze vragen vormen samen het antwoord op de hoofdvraag. De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Hoe verbeter ik structureel de kwaliteit van het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen in de praktijk?

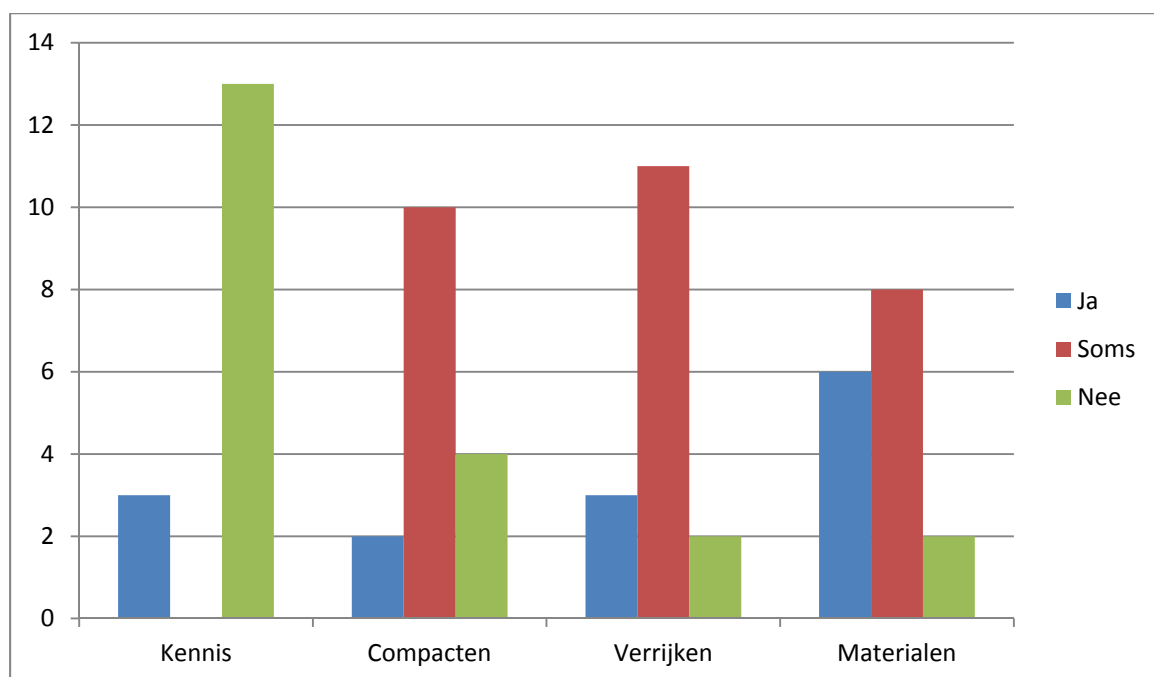
De deelvragen zijn:

- Wat is de beginsituatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?
- Wat is de gewenste situatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?
- Wat zijn de behoeften van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?
- Wat zijn de behoeften van de ouders van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?
- Welke onderwijsaanpassingen zijn er noodzakelijk om een (hoog)begaafd kind optimaal te kunnen laten ontwikkelen?

In onderstaande paragrafen wordt beschreven hoe iedere deelvraag beantwoordt wordt. De resultaten van de dataverzameling en een eerste analyse van de data wordt weergegeven.

4.1 De beginsituatie

Alle leerkrachten hebben de vragenlijst over de beginsituatie ingevuld. In totaal zijn er zestien vragenlijsten geretourneerd. In de onderstaande diagram is aan de linkerzijde af te lezen hoeveel deelnemers hebben geantwoord op de vraag oplopend van nul tot veertien, omdat op geen enkele vraag hetzelfde antwoord is gegeven. Aan de onderzijde is af te lezen welke vraag het betreft zoals beschreven in paragraaf 3.6 bij de eerste deelvraag. Deze diagram geeft alleen de antwoorden op de gesloten vragen weer.

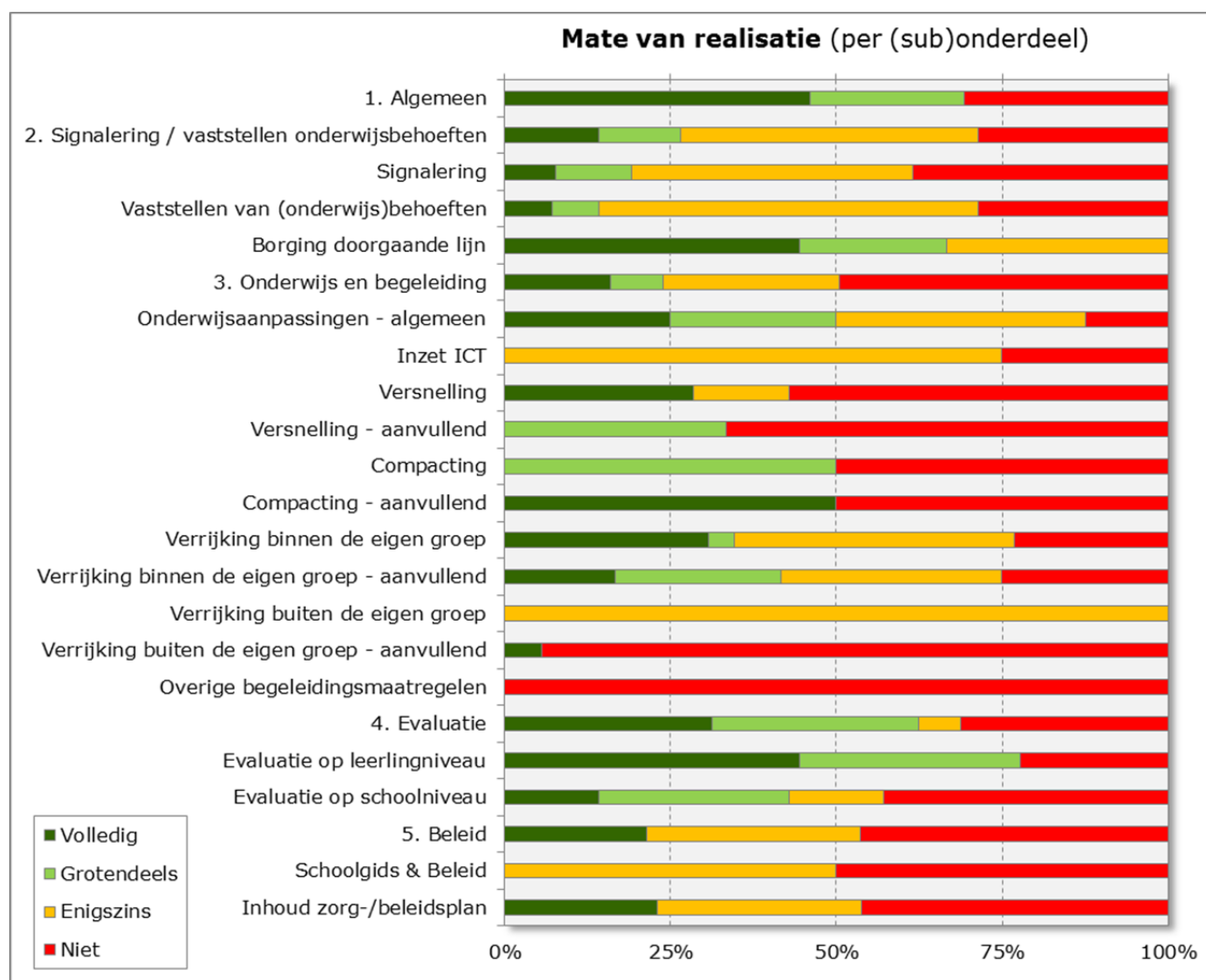

Figuur 5: Vragenlijst leerkrachten

Het is zichtbaar dat er slechts 3 van de 16 leerkrachten voldoende kennis hebben op het gebied van hoogbegaafdheid. Daarnaast valt af te lezen dat zowel compacten als verrijken meestal soms wordt toegepast en niet structureel. Opvallend daarbij is dat er leerkrachten zijn die niet compacten, niet verrijken en geen extra materialen inzetten.

Uit de open vragen (zie bijlage 2) blijkt dat er geen doorgaande lijn is wat betreft de materialen die ingezet worden. Iedere groep gebruikt verschillende materialen. In de bovenbouw zie je wel dat er meer gebruik gemaakt wordt van dezelfde materialen, bijvoorbeeld het computerprogramma Acadin. Iedere leerkracht geeft aan dat zij behoefte heeft aan meer richtlijnen op het gebied van hoogbegaafdheid en een overzicht aan inzetbare materialen.

In onderstaande grafiek wordt per (sub)onderdeel het percentage per onderwerp weergegeven dat 'niet', 'enigszins', 'grotendeels' of 'volledig' is gerealiseerd. Dit geeft een indicatie van de huidige stand van zaken met betrekking tot het onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen, gebaseerd op de ingevulde mate van realisatie van de aandachtspunten die in de digitale checklist 'Hoogbegaafdenwijzer Basisonderwijs' zijn opgenomen.

Figuur 6: Mate van realisatie

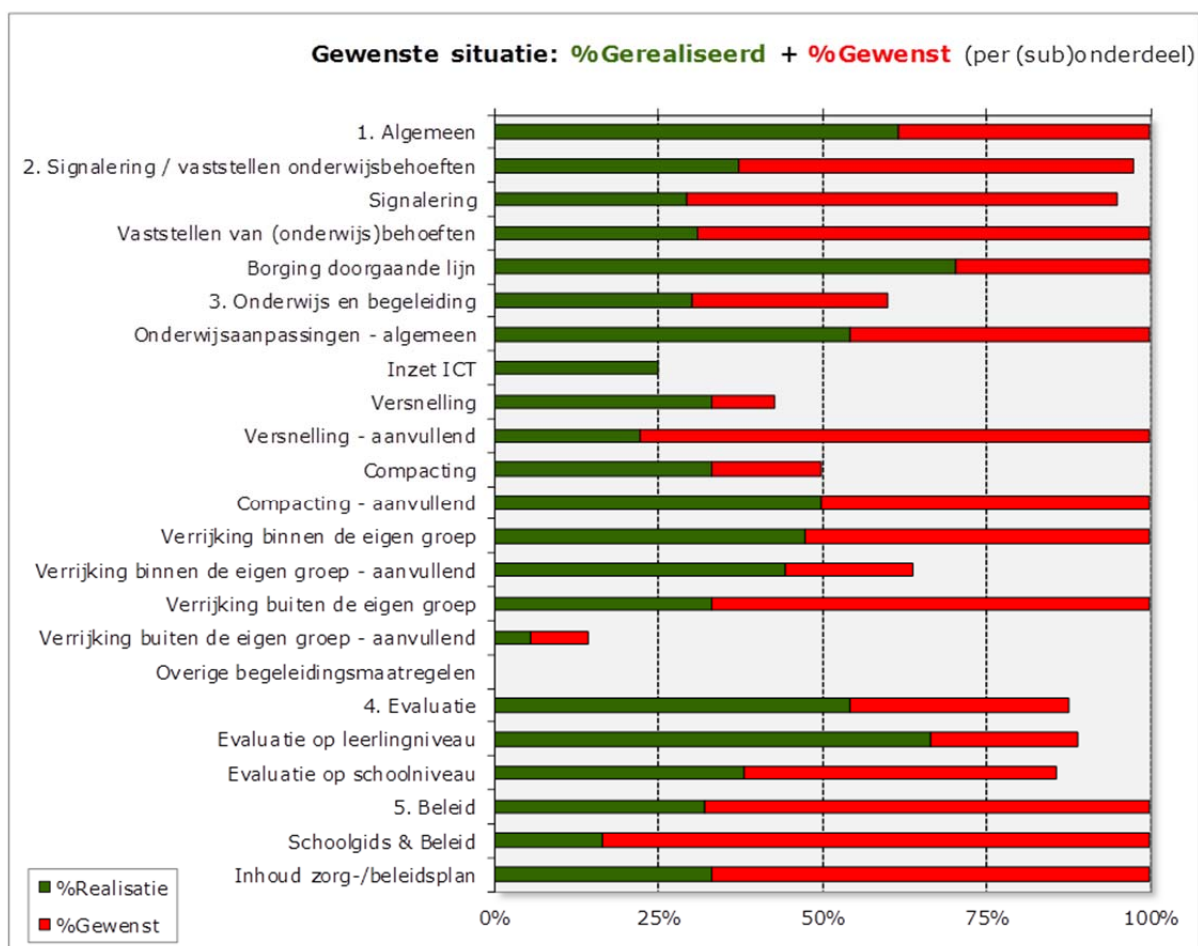
Opvallend is dat er niets uit deze tabel boven de 50% scoort op de mate van realisatie. ICT wordt nauwelijks gebruikt. Verrijking buiten de groep vindt enigszins plaats. De overige begeleidingsmaatregelen zijn niet gerealiseerd.

4.2 Gewenste situatie

In onderstaande grafiek wordt per (sub)onderdeel een indicatie van de gewenste situatie gegeven, waarbij rekening is gehouden met de mate waarin de school de genoemde aandachtspunten van belang acht.

Op basis van de mate waarin de onderwerpen behorend bij een (sub)onderdeel gerealiseerd zijn, is de gemiddelde mate van realisatie berekend (%Realisatie). De mate waarin de (nog) niet 'volledig' gerealiseerde (als belangrijk aangegeven) onderwerpen nog verder gerealiseerd kunnen worden, is gebruikt ter indicatie van de gewenste verdere ontwikkeling (%Gewenst).

Op basis hiervan is de gewenste situatie afgeleid (%Realisatie + %Gewenst). De resultaten hiervan zijn hieronder weergegeven.

Figuur 7: Gewenste situatie

Uit deze grafiek valt af te lezen dat op vrijwel alle gebieden de realisatie kleiner is dan de gewenste situatie. Uit deze resultaten blijkt dat er op het gebied van hoogbegaafdheid nog heel veel te realiseren valt.

4.3 Pilot (hoog)begaafde kinderen

Om erachter te komen welke leerlingen in aanmerking komen voor de pilot voor de plusklas wordt door de leerkrachten van de groepen 6 en 7 het onderstaand deel van het SiDi3 protocol ingevuld.

deel 1 voor alle leerlingen		Leeraspecten											
ik vind:	noteer:	1. Is snel van begrip	2. Heeft een grote diepgaande interesse	3. Is creatief in bedenken en oplossen van vraagstukken	4. Heeft een bijzonder gevoel voor humor	5. Is nieuwsgierig, stelt veel vragen	6. Heeft een goed geheugen	7. Heeft een scherp opmerkingsvermogen	8. Heeft een grote parate kennis, kan over veel zaken meepraten	9. Heeft een grote woordenschat	10. Denkt buiten reguliere kaders	11. Is geestelijk vroegrijp	12. Kan grote denkstappen maken
Is normaal aanwezig													
Is sterk aanwezig	x												
Onvoldoende zicht op twijfelachtig	?												
groep leerkracht datum													
exclusief voor:													
BS Christoffel													

1	LL1												
2	LL2												
3	LL3												1
4	LL4												
5	LL5												
6	LL6	x	x	x	x		x	x	x	x		x	9
7	LL7												
8	LL8		x				x	x		x	x	x	6
9	LL9		x										1
10	LL10												
11	LL11												
12	LL12			x	x		x	x	x		x		6

Figuur 8: Vragenlijst SiDi3 protocol

Hieronder staat in een tabel weergegeven hoeveel kinderen er van het SiDi3 protocol in aanmerkingen komen voor de deelname aan de plusklas.

Groep	Aantal leerlingen
6a	2
6b	4
7a	5
7b	3

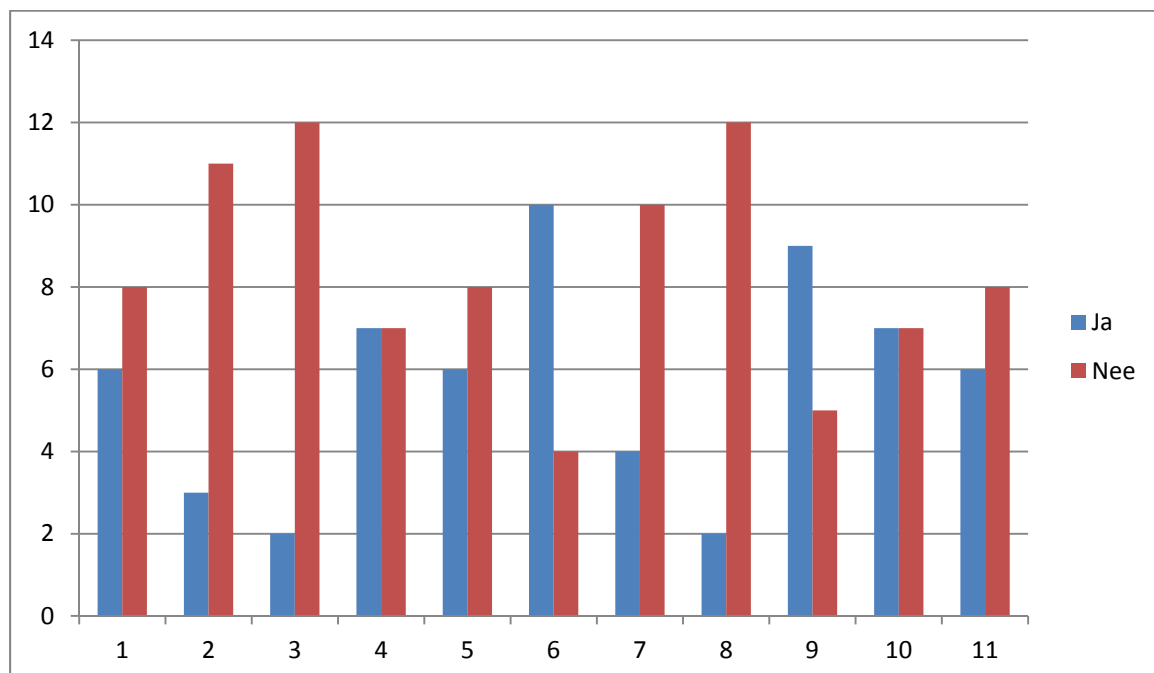
Aan het begin en aan het einde van de pilot plusklas hebben de deelnemende kinderen eenzelfde vragenlijst ingevuld. De vragenlijst voorafgaand aan de pilot plusklas is gericht op groepssituatie om te achterhalen of er in de klas voldaan wordt aan de behoeften van deze

(hoog)begaafde kinderen. De tweede vragenlijst is gericht op de plusklas om te achterhalen of er in de plusklas wordt voldaan aan de behoeften van deze (hoog)begaafde kinderen.

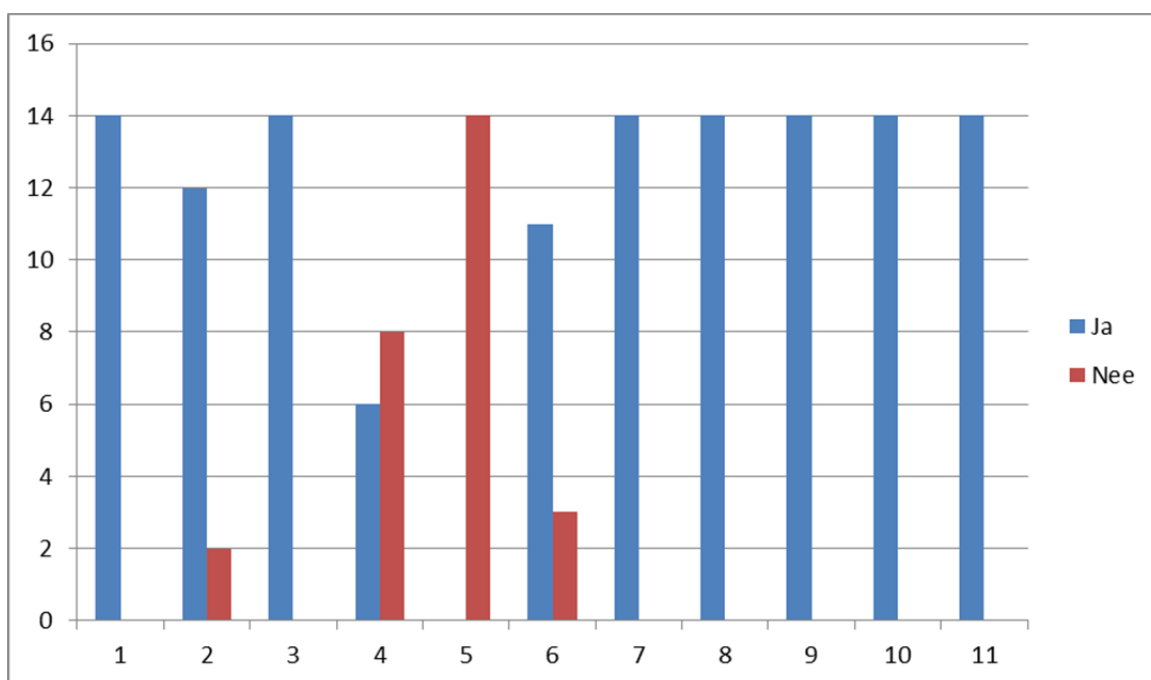
De behoeften van (hoog)begaafde kinderen volgens Ponte (2002), Webb, Meckstroth & Tolan (2000) staan hieronder weergegeven:

- Gezien, geaccepteerd en gewaardeerd worden zoals het is.(1)
- Autonomie, ruimte om zelf te kiezen, zelf te ontdekken, zelf te ervaren en de dingen op een eigen manier te doen.(2)
- Intellectuele stimulans, uitdaging op het eigen niveau.(3)
- Steun bij het leren van academische vaardigheden.(4)
- Steun bij het leren van leer- en werkstrategieën.(5)
- Steun bij het leren van sociale vaardigheden.(6)
- Steun op emotioneel gebied (om zichzelf te leren begrijpen, een positief zelfbeeld op te bouwen en leren omgaan met uitdagingen en stress).(7)
- Contact met gelijkgestemden.(8)
- Geen eenzijdige nadruk op prestaties of 'het hoogbegaafd zijn'.(9)
- Begrip voor mogelijke verschillen in intellectuele, emotionele en motorische ontwikkeling.(10)
- Begrip voor vaak voorkomende emotionele intensiteit / hoog gevoeligheid.(11)

De kinderen konden de vragen beantwoorden met ja of nee. In de eerste staafdiagram zijn de antwoorden van de kinderen per specifieke behoefte weergegeven voor in de reguliere klas. In de tweede staafdiagram betreft het de antwoorden of er voldaan werd aan die specifieke behoeften in de pilot plusklas. In de diagrammen staan aan de linkerzijde de getallen nul tot en met veertien die die weergeven hoeveel kinderen op een vraag beantwoord hebben. Onderaan staan cijfers die corresponderen met de behoeften van (hoog)begaafde kinderen zoals hierboven beschreven.

Figuur 9: Wordt er voldaan aan de behoeften in de reguliere klas?

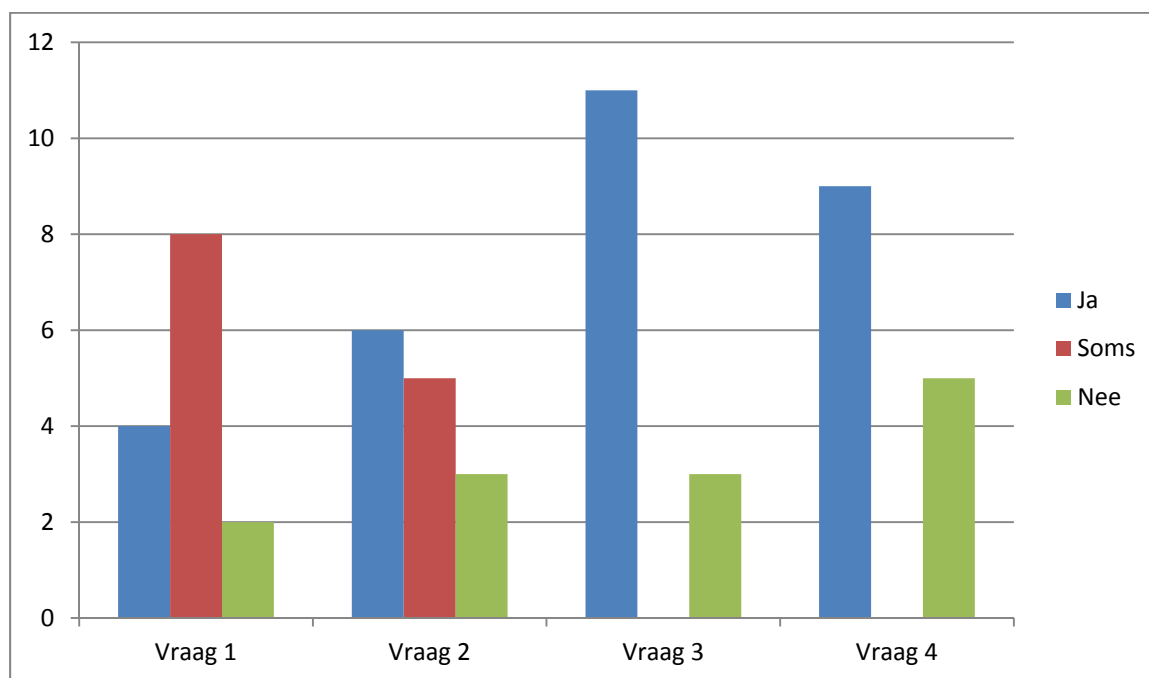
Figuur 10: Wordt er voldaan aan de behoeften in de plusklas?

Uit deze staafdiagrammen valt af te lezen dat er een groot verschil is tussen de reguliere klas en de plusklas. In de plusklas wordt op bijna alle gebied meer voldaan aan de specifieke behoeften van de (hoog)begaafde kinderen dan in de reguliere groep.

In bijlage 3 staat een verslag over het gesprek met de deelnemers van de pilot plusklas. Dit verslag bevestigt de gegeven antwoorden in de vragenlijst.

4.4 Vragenlijst ouders

In de onderstaande diagram worden de antwoorden weergegeven die de ouders hebben gegeven. Er zijn veertien vragenlijsten ingeleverd. De linkerzijde geeft weer hoeveel ouders de vragen beantwoord hebben. Dit loopt maar tot twaalf omdat niet alle ouders op een vraag allemaal ja, soms, of nee hebben geantwoord. De vragen aan de onderzijde corresponderen met de vragen die gesteld zijn aan de ouders, zoals weergegeven in paragraaf 3.6.

Figuur 11: Vragenlijst ouders.

Uit deze gegevens blijkt dat de meeste ouders de begeleiding van hun kind op school niet goed vinden en dat ze graag meer contact willen hebben met de school over de begeleiding van hun kind. Daarnaast is er behoefte aan een ouderbijeenkomst over meer- en hoogbegaafdheid en zijn ze staan ze allemaal positief tegenover de komst van een plusklas.

4.5 Ontwikkelpunten digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer basisonderwijs SLO

De digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer basisonderwijs van het SLO is een checklist die gebruikt kan worden om in kaart te brengen wat er al gerealiseerd is op het gebied van (hoog)begaafdheid en wat de gewenste situatie is op een basisschool. Door deze lijst in te vullen ontstaat er een lijst met ontwikkelpunten. Als die ontwikkelpunten gerealiseerd zijn, heeft de school een protocol ontwikkeld op het gebied van hoogbegaafdheid. De vijfde deelvraag: Welke onderwijsaanpassingen zijn er noodzakelijk om een (hoog)begaafd kind optimaal te laten ontwikkelen?

Deze lijst bestaat uit 5 onderdelen die onderverdeeld zijn in aandachtspunten. Ik geef hieronder de ontwikkelpunten weer per onderdeel.

Onderdeel	Ontwikkelpunt op het gebied van (hoog)begaafdheid
1: Algemeen	- De school heeft een visie op onderwijs waarin duidelijk wordt gemaakt hoe de ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen binnen het onderwijs optimaal vormgegeven kan worden. - Er is voldoende draagvlak om alle leerlingen, inclusief hoogbegaafde leerlingen onderwijs op maat te bieden. - De teamleden weten wat er verstaan wordt onder (hoog)begaafdheid. - Er vindt regelmatig bij- of nascholing plaats op het gebied van hoogbegaafdheid. - Ten minste 1 van de teamleden wordt met tijd en geld gefaciliteerd om de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen vorm te geven op school.
2: Signaleren	- Leerkrachten zijn op de hoogte van kenmerken en specifieke leereigenschappen van hoogbegaafde leerlingen en onderpresteerders. - De signalering van hoogbegaafde leerlingen vindt plaats op basis van informatie die op verschillende wijze is verzameld. - Voor de signalering van hoogbegaafdheid gebruiken leerkrachten een overeengekomen en vastgelegde eenduidige werkwijze. - Bij aanmelding wordt door ouders een vragenlijst ingevuld waar ook aandacht is voor een eventuele voorsprong in de ontwikkeling van de leerling. - Aan het begin van het jaar wordt een groepsobservatie uitgevoerd waarbij ook gelet wordt op een eventuele voorsprong in de ontwikkeling.
3: Aanpassingen in het onderwijsaanbod en begeleiding	- De aanpassing in het onderwijsaanbod en de begeleiding van de hoogbegaafde leerling wordt ook door de leerling bijgehouden. - De school gebruikt criteria om een besluit tot versnellen te nemen. - De school gebruikt de versnellingswenselijkheidslijst. - De beoordeling van het werken aan verrijkingsstof binnen de groep wordt op het rapport weergegeven. - Op school wordt verrijkingsstof aangeboden buiten de eigen groep.
4: Evaluatie	- Bij het evalueren van het effect van aanpassingen in onderwijsaanbod en begeleiding wordt gebruik gemaakt van een evaluatieformulier, waarin de in het plan van aanpak beschreven doelen aan bod komen. - Op school wordt eens per jaar de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen geëvalueerd.
5: Opstellen van het beleidsstuk	- In de schoolgids staat beschreven op welke wijze de school aandacht besteedt aan hoogbegaafde leerlingen. - In het zorgplan staat welk doel wordt nagestreefd met het te volgen beleid op het gebied van hoogbegaafdheid. - In het zorgplan staat beschreven hoe signalering verloopt bij aanmelding in groep 1 en bij vermoeden van onderpresteren. - In zorgplan staat beschreven hoe signalering wordt vastgelegd, welke stappen worden ondernomen om tot praktisch handelen te komen en hoe de

	onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in beeld wordt gebracht. - In het zorgplan staat beschreven welke aanpassingen in het onderwijsaanbod en begeleiding er voor hoogbegaafde leerlingen mogelijk zijn.
--	---

De ontwikkelpunten verkregen door deze checklist geven de aanleiding om het protocol voor (hoog)begaafdheid op te stellen. De analyse van deze ontwikkelpunten wordt weergegeven in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 5 Conclusies

In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken aan de hand van de data en de data-analyse, die gebruikt zijn voor het onderzoek en waarvan de antwoorden geanalyseerd zijn in hoofdstuk vier. De vraag 'Hoe krijg ik het werken aan de optimale ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen in de praktijk schoolbreed gestructureerd?' zal beantwoord worden. Eerst worden de conclusies per deelvraag geformuleerd. Vervolgens worden andere bevindingen beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een aantal aanbevelingen.

5.1 Conclusies per deelvraag

5.1.1 Deelvraag 1: Wat is de beginsituatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?

Uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat een heel klein deel van de leerkrachten voldoende kennis heeft over hoogbegaafdheid. Daarnaast blijkt dat compacten en verrijken niet structureel wordt toegepast. Verder is er geen doorgaande lijn te zien in het gebruik van materialen. Volgens D'Hondt (2008) is het juist belangrijk dat de differentiatie zowel binnen als buiten de klas structureel plaatsvindt. Drent en Van Gerven (2004) geven aan dat het noodzakelijk is om op de basisschool een doorgaande lijn te hanteren om te voorkomen dat de (hoog)begaafde kinderen op het voortgezet onderwijs vastlopen. Voor mijn school betekent dit dat deze doorgaande lijn ontwikkeld moet worden, zodat we (hoog)begaafde kinderen beter kunnen begeleiden en laten ontwikkelen. De digitale checklist wijst uit dat de mate van realisatie op het gebied van onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen zeer gering is. Uit de beginsituatie valt te concluderen dat er nog geen beleid is op het gebied van (hoog)begaafdheid.

5.1.2 Deelvraag 2: Wat is de gewenste situatie op mijn school op het gebied van (hoog)begaafdheid?

Uit de open vragen blijkt dat leerkrachten behoefte hebben aan meer theoretische kennis en richtlijnen voor de aanpassingen voor het onderwijs aan (hoog)begaafde kinderen. Er is ook een sterke behoefte aan hoe we vorm gaan geven aan het werken met hoogbegaafde kinderen in de klas.

Uit de gewenste situatie van de digitale checklist blijkt dat vooral beleidvorming erg gewenst is. Hieruit valt te concluderen dat leerkrachten behoeften hebben aan beleid op het gebied van (hoog)begaafdheid zodat zij van daaruit structureel kunnen gaan werken met (hoog)begaafde kinderen in hun klas.

5.1.3 Deelvraag 3: Wat zijn de behoeften van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?

Uit de resultaten blijkt dat de kinderen behoefte hebben aan een plusklas. Daar voelen ze zich meer geaccepteerd en op hun niveau aangesproken. In de reguliere groep voelen ze dat minder. De pilot heeft bewezen dat de kinderen die daaraan deelnemen sterke behoefte hebben om met gelijkgestemden samen te zijn. Een dergelijke plusklas geeft de kinderen de ruimte om zichzelf te zijn en zich te laten zien. (Ponte, 2002) Opvallend was dat de sfeer als snel erg open was en kinderen het blijkbaar fijn vonden om over zichzelf te praten en zich gehoord te voelen door medeleerlingen en door de leerkracht. De conclusie die hieruit

getrokken kan worden is dat de plusklas een meerwaarde heeft voor (hoog)begaafde kinderen.

5.1.4 Deelvraag 4: Wat zijn de behoeften van de ouders van de (hoog)begaafde kinderen op mijn school?

Ouders hebben behoefte aan meer contact met school over de begeleiding van hun kind. De meeste ouders zouden het prettig vinden als er een ouderbijeenkomst komt over meer- en hoogbegaafdheid. Ze vinden het belangrijk dat er een plusklas komt.

5.1.5 Deelvraag 5: Welke onderwijsaanpassingen zijn er noodzakelijk om een hoogbegaafd kind optimaal te kunnen laten ontwikkelen?

Uit de bestudeerde literatuur blijkt dat de stof voor een (hoog)begaafd kind compact gemaakt moet worden (Kieboom, 2007). De tijd die daardoor vrijkomt moet ingevuld worden met verrijking en verdieping. Dit houdt in dat een (hoog)begaafd kind in de klas naast de compacte reguliere stof een eigen programma heeft. Dit verschilt per kind. Het is daarom aan de leerkracht om samen met het kind te gaan kijken hoe er invulling gegeven gaat worden aan het dagelijks programma. Dit betreft de onderwijsaanpassingen in de klas, daarnaast zal de plusklas een verrijking zijn voor de (hoog)begaafde kinderen.

5.2 SiDi3 protocol

Het SiDi3 protocol is gebruikt door de leerkrachten van de groepen 6 en 7. In gesprek met deze leerkrachten werd aangegeven dat de korte en bondige vragenlijst voor leerkrachten snel is in te vullen en meteen een globaal overzicht geeft van welke kinderen er opvallen. Ze vinden allen dat dit protocol goed te hanteren is en willen er in de toekomst graag gebruik van maken om (hoog)begaafde kinderen tijdig te herkennen.

In deze tijd waar de werkdruk soms erg hoog is ervaren de leerkrachten de tijdsinvestering om het SiDi3 protocol in te vullen als minimaal en als een waardevol meetinstrument om (hoog)begaafde kinderen te signaleren.

Een kritische noot naar aanleiding van het gebruik van het SiDi3 protocol is dat er uit deze vragenlijst kinderen naar voor komen die erg goed meekunnen in de klas, beter dan de gemiddelde leerling, maar die niet hoogbegaafd zijn. Het is lastig om te bepalen of deze kinderen nu wel of niet mee moeten doen aan een plusklas. Enerzijds omdat de plusklas hun ontwikkeling niet meer bevordert of meer belemmert dan wanneer zij in de reguliere groep blijven. Anderzijds moet het doel van de plusklas helder blijven en dat is namelijk een klas met gelijkgestemden. Er zal per kind gekeken moet worden of de plusklas een meerwaarde zal zijn. Een proefperiode kan een oplossing zijn (Mulder, 2010).

5.3 Ontwikkelpunten vanuit de digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer basisonderwijs SLO

Om antwoord te kunnen geven op mijn onderzoeksvraag: Hoe krijg ik het werken aan de optimale ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen in de praktijk schoolbreed gestructureerd? Zullen de ontwikkelpunten die voortgekomen zijn uit de digitale checklist verwerkt moeten worden. Deze informatie zal resulteren in het protocol voor (hoog)begaafdheid. Hieronder worden de ontwikkelpunten weergegeven met daarachter de uitvoering en vormgeving in het protocol.

Ontwikkelpunt op het gebied van (hoog)begaafdheid	Antwoord
- De school heeft een visie op onderwijs waarin duidelijk wordt gemaakt hoe de ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen binnen het onderwijs optimaal vormgegeven kan worden. - Er is voldoende draagvlak om alle leerlingen, inclusief hoogbegaafde leerlingen onderwijs op maat te bieden. - De teamleden weten wat er verstaan wordt onder (hoog)begaafdheid. - Er vindt regelmatig bij- of nascholing plaats op het gebied van hoogbegaafdheid. - Ten minste 1 van de teamleden wordt met tijd en geld gefaciliteerd om de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen vorm te geven op school.	- Deze visie staat in de nieuwe schoolgids. - Alle leerkrachten staan achter het protocol. - In het protocol staat de theorie beschreven. - De leider van de plusklas volgt bijscholing. - Er is een leider van de plusklas aangesteld voor 1 dag per week.
- Leerkrachten zijn op de hoogte van kenmerken en specifieke leereigenschappen van hoogbegaafde leerlingen en onderpresteerders. - De signalering van hoogbegaafde leerlingen vindt plaats op basis van informatie die op verschillende wijze is verzameld. - Voor de signalering van hoogbegaafdheid gebruiken leerkrachten een overeengekomen en vastgelegde eenduidige werkwijze. - Bij aanmelding wordt door ouders een vragenlijst ingevuld waar ook aandacht is voor een eventuele voorsprong in de ontwikkeling van de leerling. - Aan het begin van het jaar wordt een groepsobservatie uitgevoerd waarbij ook gelet wordt op een eventuele voorsprong in de ontwikkeling.	- Deze staan beschreven in het theoretisch gedeelte van het protocol. - Via het SiDi3 protocol wordt deze informatie verzameld. - Het SiDi3 protocol. - Ouders vullen bij aanmelding een vragenlijst in vanuit het SiDi3 protocol. - Ieder schooljaar wordt in november een groepsobservatie gedaan vanuit het SiDi3 protocol
- De aanpassing in het onderwijsaanbod en de begeleiding van de hoogbegaafde leerling wordt	- Leerlingen krijgen een logboek en planning per periode van vakantie tot vakantie.

ook door de leerling bijgehouden. - De school gebruikt criteria om een besluit tot versnellen te nemen. - De school gebruikt de versnellingswenselijkheidslijst. - De beoordeling van het werken aan verrijkingsstof binnen de groep wordt op het rapport weergegeven. - Op school wordt verrijkingsstof aangeboden buiten de eigen groep.	- Versnellingscriteria zijn opgenomen in het protocol. - De versnellingswenselijkheidslijst wordt gebruikt door de IB-er. - In het rapport wordt handmatig de beoordeling van de verrijkingsstof weergegeven. - Er wordt een plusklas gerealiseerd.
- Bij het evalueren van het effect van aanpassingen in onderwijsaanbod en begeleiding wordt gebruik gemaakt van een evaluatieformulier, waarin de in het plan van aanpak beschreven doelen aan bod komen. - Op school wordt eens per jaar de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen geëvalueerd.	- Evaluatie wordt gedaan door middel van het SiDi3 protocol. - In het jaarplan is de evaluatie van het effect van aanpassingen en de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen opgenomen.
- In de schoolgids staat beschreven op welke wijze de school aandacht besteedt aan hoogbegaafde leerlingen. - In het zorgplan staat welk doel wordt nagestreefd met het te volgen beleid op het gebied van hoogbegaafdheid. - In het zorgplan staat beschreven hoe signalering verloop bij aanmelding in groep 1 en bij vermoeden van onderpresteren. - In zorgplan staat beschreven hoe signalering wordt vastgelegd, welke stappen worden ondernomen om tot praktisch handelen te komen en hoe de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen in beeld wordt gebracht. - In het zorgplan staat beschreven welke aanpassingen in het onderwijsaanbod en begeleiding er voor hoogbegaafde leerlingen mogelijk zijn.	- Hoogbegaafdheid is opgenomen in de nieuwe schoolgids. - Hoogbegaafdheid is opgenomen in het zorgplan. - Signalering staat beschreven in het zorgplan. - Het SiDi3 protocol is opgenomen in het zorgplan. - Het protocol voor hoogbegaafdheid beschrijft de mogelijke onderwijsaanpassingen.

Deze lijst met ontwikkelpunten is erg omvangrijk. Het is niet realistisch om te denken dat al deze ontwikkelpunten in een jaar verwerkt kunnen worden. Daarom is het goed om een selectie te maken voor de punten die komend jaar behandeld gaan worden en na de evaluatie aan het eind van het schooljaar de volgende ontwikkelpunten op de agenda te zetten.

5.4 Aanbevelingen

Om goed beleid te voeren op het gebied van hoogbegaafdheid is het belangrijk dat de beginsituatie in beeld wordt gebracht. De digitale checklist (hoog)begaafdenwijzer is bij uitstek een goed instrument om hiervoor te gebruiken. Het geeft de beginsituatie weer als ook de gewenste situatie. Vanuit deze checklist worden de belangrijkste ontwikkelpunten in kaart gebracht en worden de behoeften van de leerkrachten duidelijk.

Een belangrijk onderdeel is een meetinstrument dat in kaart brengt welke kinderen er kenmerken hebben van hoogbegaafdheid, zodat (hoog)begaafdheid vroegtijdig herkend wordt. Hiervoor is het SiDi3 protocol zeer geschikt, omdat dit ieder jaar kan worden gebruikt en de leerkracht helpt bij het eventueel opstellen van een plan om het hoogbegaafde kind te begeleiden.

Het is van groot belang om vast te leggen welke manier van compacten en verrijken er worden toegepast en welke materialen er worden ingezet op welke gebieden, omdat op die manier de doorgaande lijn wordt gewaarborgd en het niet leerkrachtafhankelijk is of er genoeg aandacht besteed wordt aan compacten en verrijken.

5.5 Algemene conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat er op mijn school behoefte is aan beleid op het gebied van (hoog)begaafdheid. Zonder beleid is er geen structuur en krijgt het werken met (hoog)begaafde kinderen een ad hoc karakter. Dit beleid is opgesteld. Hieronder staan een aantal zaken beschreven die daarin aan de orde worden gesteld.

Allereerst is het belangrijk dat (hoog)begaafde kinderen vroegtijdig gesignaleerd worden. Hiervoor zal het SiDi3 protocol gebruikt gaan worden. Ieder jaar zullen de leerkrachten de vragenlijst afnemen voor hun groep. Hierdoor wordt de kans dat een (hoog)begaafd kind niet herkend wordt geminimaliseerd.

Valt een kind op door middel van deze vragenlijst dan zal er een plan van aanpak opgesteld gaan worden in samenwerking met de intern begeleider en met de ouders van het kind. De leerkracht zal zijn onderwijs aanpassen voor het kind door de stof compact te maken en verrijkings- en verdiepingsmateriaal aan te bieden. Naar aanleiding van de resultaten waaruit bleek dat leerkrachten behoefte hebben aan inzetbare materialen, ben ik samen met de twee intern begeleiders van onze school naar Reijnders gegaan. Wij hebben daar materialen bekeken die we schoolbreed kunnen gaan inzetten. Deze materialen zullen besteld worden.

De materialen die we besteld hebben bij Reijnders zullen voor iedere groep per blok van vakantie tot vakantie schematisch worden ingedeeld. Deze materialen zullen ingezet worden nadat de reguliere stof compact gemaakt is (Drent, Van Gerven, 2004). Hierdoor ontstaat er een rooster met welke materialen in welke periode gebruikt kunnen worden voor verbreding en verdieping. Deze materialen staan schematisch weergegeven in het protocol hoogbegaafdheid.

Daarnaast zal het kind gaan deelnemen in de plusklas die vanaf komend schooljaar structureel iedere woensdag gaat draaien.

Aan het eind van ieder schooljaar zal er een evaluatie plaatsvinden van het plan van aanpak met de leerkracht, intern begeleider, ouders en de plusklas begeleider.

Op deze manier wordt er structuur aangebracht op school die passend is voor hoogbegaafde kinderen. Over een jaar zal het protocol door het team nogmaals geëvalueerd worden en bijgesteld daar waar nodig is.

Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie

Aan het eind gekomen van mijn onderzoek waarin (hoog)begaafde leerlingen centraal stonden, wil ik kort terugblikken op het gehele traject. Het was een veelzijdig traject: ontwerpen, literatuurstudie, beschrijving van de theorie en uitwerking van de praktijkdoelen om uiteindelijk te komen tot de beantwoording van de probleemstelling van dit onderzoek. Het was daarnaast ook een traject waarin er hard gewerkt moest worden voor een goed resultaat. Gevoelens van onmacht als ik niet verder kwam, maar ook gevoelens van voldoening als er een onderdeel was afgerond speelden mee in dit traject. Nu aan het eind kan ik zeggen dat ik vooral met een gevoel van voldoening dit onderzoek beëindig. Ik heb heel veel geleerd en dat geeft me dit voldane gevoel.

Het was een traject waarin ik me volledig heb gericht op het kind met een meer dan gemiddelde begaafdheid. Ik heb me verdiept in de achtergrond, waardoor ik steeds meer begon te begrijpen van deze kinderen. Dit begrip leidde tot een enthousiast gevoel: als leerkracht heb je de mogelijkheid om deze kinderen plezier in school te laten beleven. En die taak mag ik als leerkracht vervullen! Een enorme verantwoordelijke taak is het ook heb ik ontdekt; zie ik elk kind wel zoals het is of schuilt er veel meer in een kind?

De fase van de literatuurstudie en beschrijving van de theorie heb ik ervaren als een traject wat veel energie vergde, maar wat wel goed verliep. Ik heb de beschrijving van de theorie in vanzelfsprekende onderwerpen verdeeld. Ik heb geleerd wat (hoog)begaafdheid inhoudt, welke verschillen er binnen (hoog)begaafdheid zijn en hoe de leerkracht om moet gaan met signaleren, diagnosticeren en hulpplannen opstellen voor (hoog)begaafde leerlingen. Toen de beschrijving van de theorie voltooid was, wachtte het opstellen van een praktijkonderzoek. Deze taak vond ik moeilijk, omdat ik achteraf gezien mijn onderzoek te groot heb gemaakt en teveel verschillende aspecten wilde belichten om een zo goed mogelijk protocol op te stellen. Hierdoor is naar mijn idee aan sommige onderdelen te weinig aandacht besteed in de beschrijving en uitwerking ervan omdat er kortweg geen ruimte meer was binnen het aantal aangegeven woorden.

Echter heb ik wel door de gebruikte onderzoeksmethodes veelvuldig informatie kunnen verkrijgen van zowel leerkrachten, kinderen als ouders. Daardoor is werd het voor mij overzichtelijk waar de behoeften liggen van de leerkrachten, kinderen en ouders op het gebied van werken met hoogbegaafde kinderen.

Een leerpunt voor mij is om de focus te leggen op een niet te omvangrijk gebied, zodat de nauwkeurigheid niet verloren gaat en dat alles gezegd kan worden wat er onderzocht is. Voor het opstellen van het onderzoek vond ik het moeilijk om mijn focus te behouden en daarin consistent te zijn. Ik heb daarom ook regelmatig de structuur aangepast om mijn onderzoek meer overzichtelijk te krijgen. Een ander aandachtspunt is dat wat voor mij logisch lijkt voor de lezer misschien minder makkelijk te volgen is. Ik heb steeds tegen mijzelf moeten zeggen: neem de lezer bij de hand en begrijpt hij het? Door mijn onderzoek aan anderen te laten lezen, heb ik meer inzicht gekregen in hoe beknopt ik soms kan zijn en dat mijn schrijfstijl niet altijd even duidelijk is. Kortom een erg leerzaam proces!

Ik wil afsluiten met een spreuk die ik goed vind passen als afsluiting. Een advies en bemoediging voor alle leerkrachten en ouders met (hoog)begaafde kinderen, maar ook voor het (hoog)begaafde kind zelf:

“Het gaat niet over wat je bent of wat je hebt, maar wat je ermee doet!”

Arja van Toor-Elshof

Literatuurlijst

- Andriessen D., Onstenk J., Delnooz P., Smeijsters H. en Peij S., (2010) *Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo*.
- Bruyn S. (2011) *Onderpresteren op de basisschool*. Assen: Uitgeverij van Gorcum.
- De Lange, R., Schuman, H. & Montesane Montessori, N. (2011) *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen: Garant.
- D' Hondt, C. & Rossen, H. van (2008). *Hoogbegaafde kinderen op school en thuis. Een gids voor ouders en leerkrachten*. Leuven: Garant.
- Drent S. & Gerven, E.van (2012) *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen*. Utrecht: Uitgeverij Van Gorcum.
- Drent S. & Gerven, E.van (2004) *Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Utrecht: Uitgeverij LEMMA B.V.
- Drent S. & Gerven, E.van (2004) *Attent op talent: omgaan met hoogbegaafdheid in het basisonderwijs*. Utrecht: Uitgeverij LEMMA B.V.
- Doornekamp, G., Drent, S. & Bronkhorst, E. (1999). *Een slimme aanpak voor slimme leerlingen*. Enschede: SLO.
- Feldhusen, J.F. & Jarwan, F.A. (1993). *Identification of gifted and talented youth for educational programs*. Oxford: Pergamon.
- Freeman, Raffan & Warwick (2010). *Worldwide provision to develop gifts and talents*. Oxford: Pergamon.
- Gardner, H., (1983) *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Heller, K.A. (1991). *The nature and development of giftedness; a longitudinal study*. European Journal of High Ability, 2, 174-188.
- Hoogeveen L. (2008) *Social emotional consequences of accelerating gifted students*. Doctoral dissertation. Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen.
- Hoogeveen L., Hell J. van, Mooij T, Verhoeven L., (2004) *Onderwijsaanpassingen voor hoogbegaafde leerlingen*. Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen.
- Kieboom, T. (2007). *Hoogbegaafd, als je kind (g)een Einstein is*. Tielt: Lannoo.
- Kooijman M., Thiel E. van, (2008) *Hoogbegaafd. Dat zie je zó! Over zelfbeeld en imago van hoogbegaafden*. Ede: Oya Productions.
- Kuipers, J. (2004) *Signalering en diagnostiek op schoolniveau. Naar een gestructureerde aanpak*. Utrecht: Lemma.
- Mooij, T., (2007) *Ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen en schoolse kenmerken*, in: Kind en Adolescent, nummer 4, 263-271.

Mönks F., Ypenburg I., (1993) *Hoogbegaafde kinderen thuis en op school*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.

Mulder, A. (2010) *Plusgroep, passend onderwijs voor hoogbegaafde kinderen op de basisschool*. Uitgeverij: Onderwijs Maak Je Samen.

Passow, A.H., & Rudnitski, R.A. (1993). *State policies regarding education of the gifted as reflected in legislation and regulation*. Collaborative research study CRS93302, National Research Center on the Gifted and Talented, Storrs, CT.

Ponte P., (2006) *Onderwijs van eigen makelij, procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*. Soest: Nelissen

Renzulli, J.S. (2008) *The total talent portfolio: a plan for identifying and developing Gifts and talents*.

Sternberg J. , Mönks F. & Subotnik R. (2002) *International Handbook of Giftedness and Talent*. Oxford: Pergamon Press, Elsevier Science

Swet, J. v. (2009) *Diagnostiek vanuit oplossingsgericht perspectief*. In E. v. Gerven (Ed.), *Handboek Hoogbegaafdheid* (pp. 39-56): Assen: Uitgeverij van Gorcum .

Sword, L. (2003) *Underachievement in gifted students*. Australia: Gifted & Creative Services.

Webb, J.T., Meckstroth, E.A., & Tolan, S.S. (2000) *De begeleiding van hoogbegaafde kinderen*. Assen: Uitgeverij van Gorcum.

Bijlagen

Bijlage 1: De 6 profielen beschreven door Betts en Neihart (2010)

	gedragskenmerken	herkenning	begeleiding van school
Profiel I de succesvolle leerling	• perfectionistisch • goede prestaties • zoek bevestiging van de leerkracht • vermijdt risico • acceptierend en conformerend • afhankelijk	• schoolprestaties • prestatietests • intelligentietests • nominatie door leerkracht	• versneld en vermijkt curriculum • ontwikkelen van persoonlijke interesses • vooraf testen, uitsluitend leerstof die nog niet beheerst wordt: leerstof inkorting • contact met ontwikkelingsgelijken • ontwikkeling van vaardigheden voor zelfstandig leren • mentor • begeleiding van school- en beroepsloopbaan
Profiel II de uitdagende leerling	• corrigeert de leerkracht • stelt regels ter discussie • is eerlijk en direct • grote stemmingswisselingen • vertoont inconsistente werkwijzen • slechte zelfcontrole • creatief • voorkeur voor activiteit en discussie • komt op voor eigen opvattingen • competitief	• nominatie door medeleerlingen • nominatie door ouders • interviews • geleverde prestaties • nominatie door volwassenen buiten het gezin • creativiteitstests	• tolerant klimaat • zoveel mogelijk bij passende leerkracht plaatsen • cognitieve en sociale vaardigheden trainen • directe en heldere communicatie met de leerling • gevoelens toestaan • mentor • zelfwaardering opbouwen • gedrag besturen met contracten • verdieping
Profiel III de onderduikende leerling	• ontkent begaafdheid • doet niet mee in programma's voor meer begaafde leerlingen • vermijdt uitdaging • zoekt sociale acceptatie • wisselt in vriendschappen	• nominatie door begaafde medeleerlingen • nominatie door ouders • prestatietests • intelligentietests • prestaties	• begaafdheid herkennen en adequaat opvangen • niet participeren in speciale activiteiten toestaan • sexe-rol modellen geven (vooral meisjes) • doorgaan met informeren over opleidings- en beroepsmogelijkheden
Profiel IV de drop-out	• neemt onregelmatig deel aan onderwijs • maakt taken niet af • zoekt buitenschoolse uitdaging • verwaarloost zichzelf • isoleert zichzelf • creatief • bekritiseert zichzelf en anderen	• analyse van verzameld werk • informatie van leerkrachten uit het verleden • discrepantie tussen intelligentiescore en geleverde prestaties • inconsistenties in prestaties	• diagnostisch onderzoek • groepstherapie • niet-traditionele studievoordigheden • verdieping • mentor • niet-traditionele leerervaringen buiten de klas
	• werkt inconsistent • verstoort, reageert af • presteert gemiddeld of minder • defensief	• creativiteitstests • nominatie door begaafde medeleerlingen • geleverde prestaties in niet-schoolse settings	
Profiel V de leerling met leer- en/of gedragsproblemen	• werkt inconsistent • presteert gemiddeld of minder • verstoort, reageert af	• sterk uiteenlopende resultaten op onderdelen van een intelligentietest • herkenning door relevante anderen • herkenning door leerkracht met ervaring met onderpresteerders • interview • wijze van presteren	• plaatsing in programma voor begaafden • voorzien van benodigde bronnen • niet-traditionele leerervaringen • begin met onderzoek en ontdekkingen • tijd met ontwikkelingsgelijken doorbrengen (niet persé leeftijdgenoten) • individuele begeleiding
Profiel VI de zelfstandige leerling	• goede sociale vaardigheden • werkt zelfstandig • ontwikkelt eigen doelen • doet mee • werkt zonder bevestiging • werkt enthousiast voor passies • creatief • komt op voor eigen opvattingen • neemt risico	• bereikte schoolresultaten • producten • prestatietests • interviews • nominatie door leerkracht, klasgenoot, ouders, zichzelf • intelligentietests • creativiteitstests	• ontwikkelen van een lange-termijn plan voor studie • versneld en vermijkt curriculum • belemmeringen in tijd en plaats wegnemen • vooraf testen, uitsluitend leerstof die nog niet beheerst wordt: leerstof inkorting • mentor • begeleiding van school- en beroepsloopbaan • vervroegde toelating tot vervolgopleiding

Bijlage 2: Beginsituatie leerkrachten

Hieronder staan de 2 open vragen uitgewerkt die aan alle leerkrachten gesteld zijn.

1: Welke specifieke materialen zet je in?

2: Waar heb je behoefte aan als het gaat om werken met hoogbegaafde kinderen in jouw klas?

Vraag 1	Welke specifieke materialen zet je in?
Groep 1/2	Slimme kist, extra materialen uit groep 3, computerprogramma Ambrasoft.
Groep 3	Plusboek rekenen, zonboekjes VLL
Groep 4	Acadin, plusboek rekenen, denkwerk allerlei, rekenmanieren, rekenmeesters en plustaak taal.
Groep 5	Rekentuin.nl, plustaak taal en rekenen, stenvert rekenblok, reis om de wereld.
Groep 6	Rekentijgers, Acadin, plustaak taal en rekenen, Kinheim project over dieren, leerlandschap materiaal groep 7/8, Engels.
Groep 7	Acadin, rekentijgers, SLO boekje rekenen, Kinheimboekjes.
Groep 8	Rekentijgers, Acadin.

Vraag 2	Waar heb je behoefte aan als het gaat om werken met hoogbegaafde kinderen in jouw groep?
Groep 1/2	Welke materialen zijn nog meer inzetbaar?
Groep 3	Alternatieve materialen. Bezoekje aan een Leonardo school om te kijken hoe ze daar werken met hoogbegaafde kinderen.
Groep 4	Tips voor extra lesideeën, extra uitdaging. Overzicht van alle plusmaterialen waar we uit kunnen putten.
Groep 5	Welke materialen kan ik inzetten? Hoe kan ik deze kinderen het best begeleiden? Is het mogelijk om een soort plusklas op te zetten?
Groep 6	Richtlijnen. Wat doen we met kinderen die vastlopen? Cursus Spaans.
Groep 7	Hoe zorg ik ervoor dat ze zichzelf en anderen niet gaan vervelen? Hoe zorg ik ervoor dat mijn duo collega op dezelfde wijze werkt met deze kinderen? Hoe laat ik deze kinderen toch volwaardig groepslid blijven?
Groep 8	Welke materialen kunnen we nog meer inzetten?

Bijlage 3: Verslag plusklas

Om duidelijk te maken wat de resultaten zijn van de pilot met een plusklas, zijn hieronder de behoeften van de hoogbegaafde kinderen zoals hierboven beschreven in de theorie terug gehaald en daar de bevindingen aan toegevoegd.

- Gezien, geaccepteerd en gewaardeerd worden zoals het is.

In de eerste bijeenkomst hebben we gepraat over hoogbegaafdheid. Wat houdt dat in? Hoeveel kinderen hebben dat? De kinderen vonden het erg fijn om te praten over hoe anders zij zichzelf zien dan andere kinderen in de klas. Ze gaven aan dat kinderen uit de klas hen vaak niet begrijpen en dat ze meer waardering zien voor hun gedrag bij de leerkrachten.

- Autonomie, ruimte om zelf te kiezen, zelf te ontdekken, zelf te ervaren en de dingen op een eigen manier te doen.

De kinderen gaven aan dat ze hierin dikwijls beperkt worden in de klas. De plusklas zou hen daar meer ruimte voor kunnen geven al is wat ze nu gedaan hebben nog erg gestructureerd en missen ze de ruimte om zelf te ontdekken.

- Intellectuele stimulans, uitdaging op het eigen niveau.

De bijeenkomst waarin we gefilosofeerde hebben over het onderwerp “Waar zit jouw ziel?” heeft veel teweeg gebracht bij de kinderen. Na de bijeenkomst gaven de kinderen dat ze erg hard hadden moeten nadenken en dat ze moe waren. Die ervaring hadden ze nog niet vaak gehad. Ze voelde zich echt geprikkeld. Er waren duidelijk verschillen te zien tussen de kinderen die meer begaafd zijn en de hoogbegaafde kinderen. De hoogbegaafde kinderen lieten hun fantasie op de vrije loop en kwamen met bijzondere oplossingen en gedachten, terwijl de meer begaafde kinderen beperkt waren in het geven van antwoorden. De meer begaafde kinderen gaven ook aan dat ze eigenlijk nooit over zulke onderwerpen nadenken, terwijl de hoogbegaafde kinderen aangeven dat ze regelmatig kunnen piekeren over bijzondere onderwerpen als de ziel, de door, het hiernamaals.

- Steun bij het leren van academische vaardigheden.

Het spel Moendoes heeft de kinderen in de gelegenheid gebracht om een onderzoekhouding aan te nemen waarbij ze door combineren van gegevens en informatie tot de juiste oplossing van een vraagstuk konden komen.

- Steun bij het leren van leer- en werkstrategieën.

Dit belangrijke onderwerp is in de bijeenkomsten niet aan de orde geweest.

- Steun bij het leren van sociale vaardigheden.

Omdat de kinderen in groepjes moesten samenwerken bij het ontwikkelen van de knikkerbaan en in tweetallen bij het spel Moendoes, werd er een beroep gedaan op hun sociale vaardigheden. Vooraf is besproken waarop de kinderen moeten letten en dat ze moesten openstaan voor de meningen en gedachten van anderen. Als leider van een plusklas is het belangrijk om ervoor te zorgen dat ieder kind evenveel aan het woord komt en zijn gedachten en ideeën kan uitwisselen.

- Steun op emotioneel gebied (om zichzelf te leren begrijpen, een positief zelfbeeld op te bouwen en leren omgaan met uitdagingen en stress).

De eerste bijeenkomst ging over anders zijn. Het gesprek wat ontstond heeft de kinderen veel bewustwording gebracht. Het idee dat ze anders zijn, maar ook dat ze anders mogen zijn geeft in een plusklas een bepaalde rust aan de kinderen. Ze mogen daar zijn wie ze zijn en worden niet aangesproken op hun ik-zijn.

- Contact met gelijkgestemden.

Het contact met gelijkgestemden kan heel veel rust brengen. In de plusklas zit een jongetje uit groep 6 waarvan door de leerkracht gezegd wordt dat hij niet sociaal vaardig is in omgang met andere kinderen. Samenwerken en samenspelen zijn erg moeilijk voor hem. Als ik deze voorinformatie niet zou hebben en ik zou deze jongen in de plusklas moeten omschrijven dan zou het een jongen zijn die goed naar anderen luistert, zijn eigen ideeën heeft, die graag samenwerkt en ervoor zorgt dat het samenspel met anderen prettig verloopt. Dit contrast geeft duidelijk weer hoe belangrijk het is voor deze kinderen om in contact te komen met gelijkgestemden.

- Geen eenzijdige nadruk op prestaties of 'het hoogbegaafd zijn'.

De kinderen gaven aan dat zij ook moeite hebben met leren.

- Begrip voor mogelijke verschillen in intellectuele, emotionele en motorische ontwikkeling.

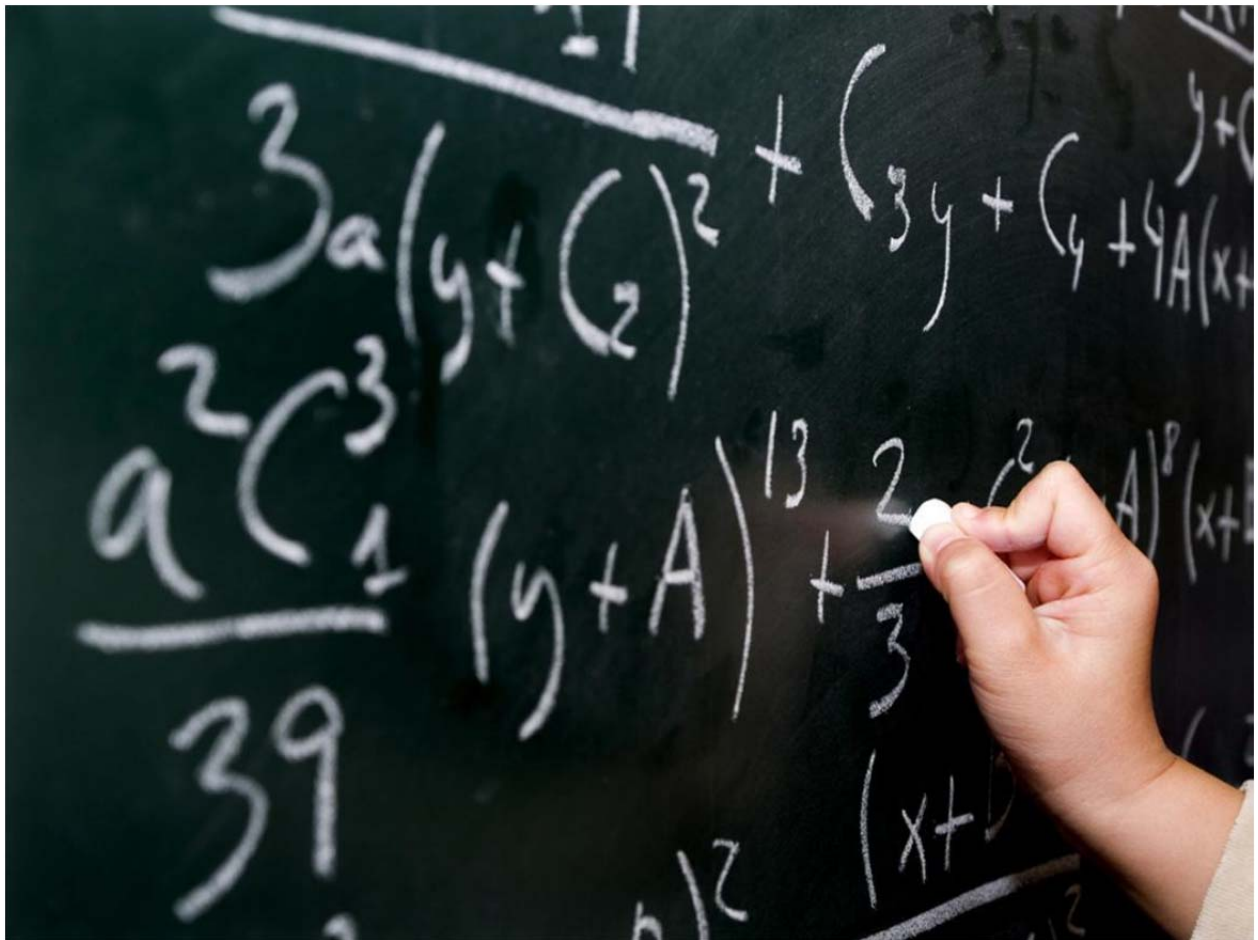
In de plusklas hebben we de verschillen tussen de kinderen besproken. Waar ben je goed in? Waar ben je niet goed in? Deze vragen werden in een hele open sfeer beantwoord. Het leek wel of de kinderen het juist fijn vonden om van elkaar te horen dat ze ook moeite hebben met bepaalde dingen, zoals topografie leren, of voetballen.

- Begrip voor vaak voorkomende emotionele intensiteit / hoog gevoeligheid

Tijdens het gesprek over de ziel werd duidelijk dat er een aantal kinderen in de groep zaten die erg gevoelig zijn voor bepaalde dingen. Het ging zelfs zo ver dat er kinderen waren die erg emotioneel werden en vertelden over hun gevoeligheid en hoe moeilijk dat dat was om te delen.

Hoogbegaafdheid

De *****

2013

Inhoud

Inleiding	3
------------------	---

Hoofdstuk 1: Hoogbegaafdheid in het kort

1.1 Wat is hoogbegaafdheid?	4
1.2 Profielen met kindkenmerken hoogbegaafdheid.	6
1.3 Wat zijn de oorzaken van hoogbegaafdheid?	9
1.4 Welke gevolgen heeft hoogbegaafdheid?	9
1.5 Onderpresteren	11

Hoofdstuk 2: Signalering

2.1 Algemene informatie	13
2.2 Signalering hoogbegaafdheid	13
2.3 Stappenplan groep 1 t/m 8	15

Hoofdstuk 3: Onderwijsaanbod

3.1 Compacten, verrijken en verdiepen	16
3.2 Versnellen	17
3.3 Compactafspraken taal en rekenen op de *****	18
3.4 Verrijking	19
3.5 Plusklas	19
3.6 Intermezzo	19

Hoofdstuk 4: Toetsing	20
------------------------------	----

Literatuurlijst	21
------------------------	----

Bijlagen	22
-----------------	----

Inleiding

Protocol (Hoog)begaafdheid Basisschool de *****

Schooljaar 2012-2013 is er door de werkgroep hoogbegaafdheid en intern begeleider onderstaand protocol hoogbegaafdheid opgezet. In dit protocol zijn de te nemen stappen, de randvoorwaarden als ook mogelijkheden voor de begeleiding opgenomen. Daarnaast zijn de schoolspecifieke afspraken opgenomen. Einde schooljaar is dit protocol voorgelegd aan het team en daarna ter informatie aan de MR.

Vanuit inspectiekader wordt het volgende aangegeven: ‘de school waarborgt voor individuele leerlingen een leerstofaanbod, dat past bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Leraren moeten ervoor zorgen dat het leerstofaanbod afgestemd is op de mogelijkheden en onderwijsleerbehoeften van zowel de zwakke als de meerbegaafde kinderen. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat de leraren beschikken over onderwijsmethoden en leermaterialen die hiervoor geëigend zijn’. De leraren moeten open staan voor hulp bieden aan hoogbegaafde leerlingen en het ook kunnen. Hiertoe staat ons de checklist “Hoogbegaafdenwijzer Basisonderwijs” van het SLO (2007) ter beschikking. Met dit instrument kan het draagvlak onder het team en de kennis en vaardigheden van het team m.b.t. het thema hoogbegaafdheid in beeld worden gebracht.

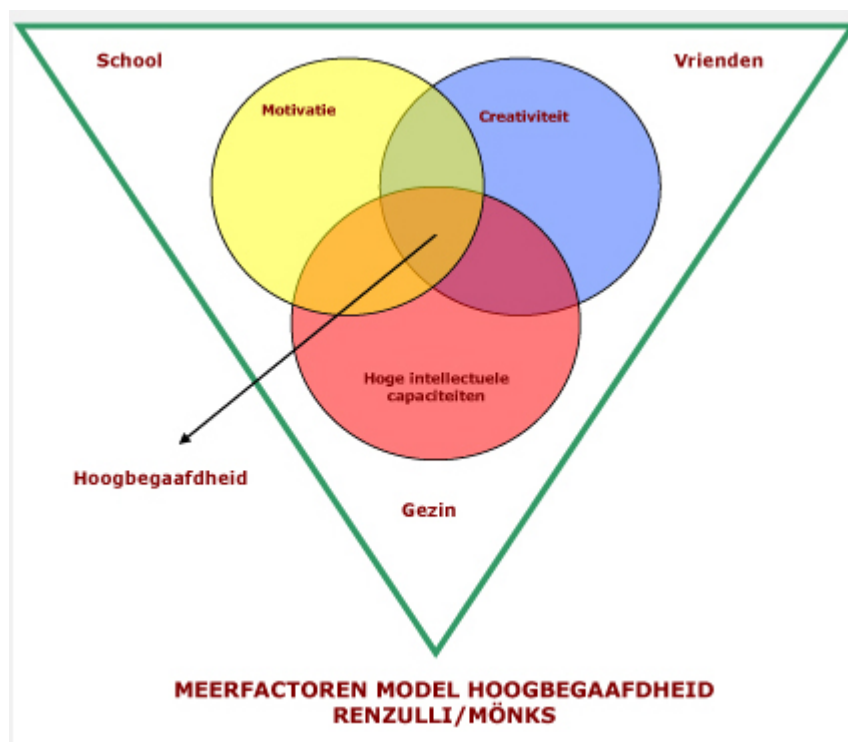
De school wil graag deze leerlingen de ruimte bieden om zich te ontwikkelen en hun talenten te benutten. Dit protocol geeft handreikingen voor de leerkracht, is inzichtelijk wat betreft de schoolspecifieke afspraken en benoemt de mogelijkheden en de grenzen van de school. Het protocol sluit aan bij het zorgplan van de school en er is een duidelijke koppeling naar de zorgstructuur binnen de school.

Hoofdstuk 1: Hoogbegaafdheid in het kort

1.1 Wat is hoogbegaafdheid?

Er is nog veel onduidelijkheid over wat hoogbegaafdheid precies is. Wanneer ben je hoogbegaafd en wanneer 'gewoon' intelligent? Als je intelligent bent, heb je een goed verstand. Als je hoogbegaafd bent, heb je een goed verstand maar vaak ook een speciale manier van denken en handelen. Je denkt en werkt in grotere sprongen dan andere leerlingen. Je bent creatiever in het bedenken van oplossingen en zelfstandiger in je handelen. Het is prettig als de talenten die je in je hebt er ook uitkomen.

Professor F. Mönks geeft een definitie van hoogbegaafdheid die vaak gebruikt wordt. Hij heeft daarvoor het volgende model gemaakt:

(Mönks, 1985; revisie 1988)

De cirkels hebben te maken met je persoonlijkheid. De punten van de driehoek met de invloed van je omgeving. Bij hoge intelligentie moet je denken aan een IQ van ongeveer 130 of hoger. Het IQ geeft aan hoe ver iemand boven of beneden het gemiddelde van 100 op een intelligentietest scoort. Zo'n 2 à 3 procent van de bevolking heeft een IQ hoger dan 130. Over wat intelligentie precies is verschillen de meningen. Het woord komt uit het Latijn en is

afgeleid van 'inter' (tussen, te midden van) en 'legere' (verzamelen, uitkiezen, lezen). De definities van intelligentie variëren van: 'Intelligentie is dat wat een intelligentietest meet' (Boring, 1923) tot 'intelligentie is het vermogen om doelgericht te handelen, rationeel te denken en effectief met de omgeving om te gaan' (Wechsler, Wechsler Intelligence Scales for Children (WISC-III)). Bovendien zijn er verschillende soorten intelligentie. Denk aan technische, praktische, sociale, emotionele intelligentie enz. Bij hoogbegaafdheid gaat het meestal over de zgn. academische intelligentie. Als je hoogbegaafd bent, scoor je doorgaans op alle leergebieden bij de beste 10 procent van je groep. Als je uitblinkt op één bepaald vakgebied spreekt men over het algemeen niet van hoogbegaafdheid. De woorden (hoog)begaafd, zeer begaafd en getalenteerd worden in de literatuur vaak door elkaar en min of meer als synoniem gebruikt.

In het meerfactorenmodel van Renzulli en Mönks wordt gesproken over creativiteit. Het aspect creativiteit slaat op de manier waarop je problemen aanpakt. Je bent vindingrijk, zelfstandig en weetgierig. Het woord motivatie heeft betrekking op je doorzettingsvermogen en wil om je doel te bereiken. Ook het plezier hebben in een bepaalde taak wordt hiermee bedoeld.

De laatste factor in het meerfactorenmodel is de omgeving. Je omgeving speelt een grote rol bij de ontwikkeling van je talenten. Naast de bovengenoemde drie factoren zijn er nog 3 factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van hoogbegaafdheid, namelijk school, vrienden en gezin. Als je in een gezin woont waarin je gesteund en bemoedigd wordt, kan je hoogbegaafdheid zich ontwikkelen. Als je school inspeelt op je bijzondere begaafdheden, kom je vooruit. De reactie van je vrienden op je speciale gaven is ook van invloed. Het is belangrijk contacten met 'gelijken in ontwikkeling' te onderhouden. Als er een positief samenspel is tussen de zes genoemde factoren, heb je grote kans dat de aanleg die je in je hebt eruit komt. Voorwaarde voor een goed samenspel is echter ook je eigen positieve manier van omgaan met anderen (sociale competentie).

Een theorie die binnen het onderwijs steeds meer in de belangstelling staat, is de theorie van meervoudige intelligentie van Howard Gardner. Volgens Gardner beschikken alle mensen over kwaliteiten (of "vormen van intelligentie"), waarmee de kennis en vaardigheden van mensen getypeerd kunnen worden. Intelligentie heeft vooral betrekking op de bekwaamheid om problemen op te lossen, vragen op te roepen, of iets te vervaardigen (bouwsel, schrijfsel, contact, product), in een natuurlijke, betekenisvolle omgeving. Op de Wichelroede wordt er gewerkt vanuit het principe van Gardner.

1.2 Profielen met Kindkenmerken Hoogbegaafdheid

Door Betts & Neihart zijn in 1988 in een Amerikaans kwartaalblad profielen van 6 verschillende typen (hoog)begaafde leerlingen beschreven. Deze indeling is gebaseerd op hun praktijkervaring. Door het [Centrum voor Begaafdheidsonderzoek](#) in Nijmegen zijn deze profielen vertaald en bewerkt.

De 6 profielen van Betts en Neihart worden in onderstaand schema weergegeven als ook de gedragskenmerken van elk profiel wordt aangegeven oftewel de manier van herkennen. Deze profielen kunnen dan ook goed gebruikt worden bij de herkenning, erkenning en begeleiding.

Voor de begeleiding van een hoogbegaafde leerling is het altijd belangrijk een vast aanspreekpunt voor deze leerling te zoeken. Deze mentor kan de leerling helpen bij zijn cognitieve als ook bij sociaal-emotionele ontwikkeling en de ontwikkeling van werk- en leerstrategieën.

Profielen hoogbegaafde leerlingen	Gedragskenmerken	Tips begeleiding school
<i>Profiel 1</i> De succesvolle leerling.	• perfectionistisch • goede prestaties • zoekt bevestiging van de leerkracht • vermijdt risico • accepterend en conformerend • afhankelijk	• compacten en verrijken • aansluiten bij individuele leervraag van het kind • contact zoeken met ontwikkelingsgelijken • ontwikkelen van werk- en leerstrategieën • vast aanspreekpunt voor deze leerling om problemen te bespreken, vragen te stellen e.d.
<i>Profiel 2</i> De uitdagende leerling.	• corrigeert de leerkracht • stelt regels ter discussie • is eerlijk en oprecht • grote stemmingswisselingen • vertoont inconsistente werkwijzen • slechte zelfcontrole • creatief • voorkeur voor activiteit en discussie • komt op voor eigen	• tolerant klimaat • indien en/of zoveel mogelijk bij passende leerkracht plaatsen • leerstof aanbieden die nog niet wordt beheerst • letten op directe en heldere communicatie met de leerling, ouders en leerkracht • werk- en

	- opvattingen - competitief	leerstrategieën aanleren - letten op planning van taken - zelfwaardering opbouwen
<i>Profiel 3</i> De onderduikende leerling.	- ontkent begaafdheid - doet niet mee tijdens programma's voor hoogbegaafde kinderen - vermijdt uitdaging - zoekt sociale acceptatie - wisselt in vriendschappen	- begaafdheid herkennen en onderkennen - contact ontwikkelingsgelijken zoeken - vast aanspreekpunt zoeken voor deze leerling - sterk richten op vertrouwensband ontwikkelen
<i>Profiel 4</i> De drop-out.	- neemt onregelmatig deel aan het onderwijs - maakt taken niet af - zoekt buitenschoolse afleiding - verwaarloost zichzelf - isoleert zichzelf - creatief - bekritiseert zichzelf en anderen - werkt inconsistent - verstoort, reageert af - presteert gemiddeld of minder - defensief	- nader onderzoek uitvoeren waaruit suggesties voor externe begeleiding naar voren komen - individuele begeleiding opstarten - contact ontwikkelingsgelijken zoeken - vast aanspreekpunt zoeken voor deze leerling
<i>Profiel 5</i> De leerling met gedrags/ leerproblemen.	- werkt inconsistent. - presteert gemiddeld of minder gemiddeld - verstoort, reageert af	- start met nader onderzoek en begeleidingsbehoeften - individuele begeleiding waarbij gewerkt wordt aan het gedrags- leerprobleem in combinatie met de begaafdheid van de leerling
<i>Profiel 6</i> De zelfstandige leerling.	- goede sociale vaardigheden - werkt zelfstandig	- compacten en verrijken - aansluiten bij

	• ontwikkelt eigen doelen • doet mee • werkt zonder bevestiging • werkt enthousiast voor passies • creatief • komt op voor eigen opvattingen • neemt risico	individuele leervragen • belemmeringen in tijd en plaats wegnemen • vast aanspreekpunt zoeken voor deze leerling • ruimte geven voor contact met ontwikkelingsgelijken • begeleiding bij schoolloopbaan
--	---	---

(bron: Betts, G.T. & Nijhart, M (1988). Profiles of the gifted and talented. Gifted Child Quartely, 32(2), 248-253 vertaling: CBO-KUN.)

1.3 Wat zijn de oorzaken van hoogbegaafdheid?

De precieze oorzaak van hoogbegaafdheid is niet bekend. Men neemt aan dat met name erfelijkheid en de interactie met de omgeving belangrijke factoren zijn wat betreft het hebben of ontwikkelen van hoogbegaafdheid. Het zou ook te maken kunnen hebben met een onbekende oorzaak kort na de geboorte: de hersenontwikkeling wordt dan afgerond en bij een hoogbegaafd persoon blijken er dan meer verbindingen tussen de hersencellen te zijn ontstaan dan normaal. Hierdoor werken de hersenen sneller.

1.4 Welke gevolgen heeft hoogbegaafdheid?

Hoogbegaafde kinderen kunnen eindeloos doorvragen. Ze haken af bij herhaling en uit het hoofd leren en kunnen weinig gemotiveerd zijn voor het klassikale aanbod. Soms presteren deze leerlingen onder hun niveau en behalen ze wisselende resultaten. Ze kunnen weinig aandacht hebben voor instructies en weigeren soms te leren wat ze niet zinvol vinden. Hoogbegaafde leerlingen kunnen snel tevreden zijn over hun werk of snel opgeven. Er kan sprake zijn van een zwakke concentratie en het komt voor dat ze fouten maken bij eenvoudige opdrachten of herhaling. Hoogbegaafde leerlingen hebben vaak een hekel aan routinetaken en kunnen dromerig of lastig worden als gevolg van verveling. Soms zijn deze kinderen afwezig, omdat ze overweldigd worden door indrukken, prikkels of stemmingen.

In algemene zin kunnen hoogbegaafde kinderen overgevoelig zijn en de neiging hebben op te gaan in hun eigen wereld. Soms is een ongelijke ontwikkeling van verschillende vaardigheden te zien en gedraagt het kind zich thuis anders dan op school.

Belemmeringen in het onderwijs:

Hoogbegaafde leerlingen vertonen een grote honger naar kennis en nieuwe inhoud. Zonder veel inspanning pikken ze leerinhouden op. Vaak ontwikkelen ze echter weinig of geen leer- of studievaardigheden en vervelen ze zich snel. Hun intelligentie gebruiken ze soms om problemen te ontwijken. Als hun grote parate kennis en snelle geest niet meer volstaan om voldoende te presteren, kunnen ze faalangst en problematisch gedrag ontwikkelen.

Sociaal-emotionele problemen:

In sociaal opzicht kunnen hoogbegaafde leerlingen sterke en hechte vriendschapsbanden ontwikkelen. Ze hebben vaak goed inzicht in relaties en interacties en zijn sterk in het lezen van non-verbaal gedrag. Hoogbegaafde kinderen kunnen beschikken over leiderschapskwaliteiten en sterke onderhandelingsvaardigheden. Vaak zijn ze standvastig en hebben ze een sterke wil. Ze hebben over het algemeen een sterk rechtvaardigheidsgevoel en een goed inlevingsvermogen.

Het kan zijn dat het hoogbegaafde kind zich sociaal uitgesloten en niet begrepen voelt. Soms maken deze leerlingen moeilijk contact en hebben ze problemen met vriendschappen met leeftijdsgenoten en integratie in de groep. Hoogbegaafde kinderen hebben soms de neiging te domineren of betuttelen. In emotioneel opzicht kunnen deze leerlingen clownesk of opstandig gedrag vertonen. Aan de andere kant kunnen ze faalangstig of neerslachtig zijn. Hoogbegaafde kinderen kunnen gezag en regels bekritisieren en zijn vaak moeilijk te straffen.

Bijkomende problemen

Leerproblemen en -stoornissen komen ook voor bij meer- en hoogbegaafde kinderen. Deze leerlingen hebben vaak een disharmonisch intelligentieprofiel met uitgesproken sterktes en zwaktes. De schommelingen in sterke en zwakke schoolse resultaten zijn groot en moeilijk te begrijpen.

Deze leerlingen kunnen opvallend zwak blijven in:

- leesvaardigheden en/of spellingvaardigheden
- rekenvaardigheden en/of rekeninzicht
- motorische vaardigheden en schrijfvaardigheden
- geheugenfeiten en vakspecifieke termen en symboolgeheugen
- aandacht- en concentratievermogen
- organisatorische vaardigheden
- flexibel denkvermogen
- visueel ruimtelijke vaardigheden
- sociaal-emotionele vaardigheden
- impulsiviteitscontrole

Anderzijds zijn ze gelijktijdig opvallend sterker in andere, compenserende vaardigheden. Als een hoogbegaafde leerling er ondanks de hoge intelligentie niet in slaagt de leerstoornis of het leerprobleem te compenseren, zijn de problemen meestal zeer hardnekkig en moeilijk te

remediëren. Onbegrijpelijke schommelingen in resultaten en vaardigheden kunnen leiden tot een negatieve stempel als ‘dom’ of ‘lui’. De leerling zelf vergelijkt zich met anderen en komt al heel vroeg tot het bewustzijn dat er iets fout loopt. Gebrek aan begrip en ondersteuning vanuit de omgeving leidt kan leiden tot een negatief zelfbeeld.

1.5 Onderpresteren

Op grond van de eigenschappen van hoogbegaafde kinderen zou je een voorspoedige schoolloopbaan van deze kinderen verwachten. Ze zijn immers snel van begrip en hebben weinig instructie nodig. Voor een aantal hoogbegaafden klopt dit, voor anderen echter niet. Het huidige onderwijs, inclusief de onderwijsleermiddelen, zijn over het algemeen afgestemd op de gemiddelde en wat zwakkere kinderen. Aangepaste leerstof is dan vaak onvoldoende voor de hoogbegaafde. Deze wijze van differentiatie lijkt met name bedoeld om tempoverschillen op te vangen en is minder gericht op het bieden van uitdagende leerstof op een moeilijker niveau. Hierdoor loopt het hoogbegaafde kind het risico om gedemotiveerd te raken wat weer gedragsproblemen tot gevolg kan hebben waardoor het hoogbegaafde kind kan gaan onderpresteren.

Onderpresteerders:

1. Vallen vooral op door hun gedrag en hun werkhouding. Het kunnen kinderen zijn die probleemgedrag vertonen, bijvoorbeeld constant (negatief) aandacht vragen. Het kunnen ook kinderen zijn die opvallen door een traag werktempo, een slechte werkhouding en een slechte concentratie.
2. Hebben vaak ongewone interesses en geven daarnaast blijk van voorkennis op vele terreinen.
3. Maken veel slordigheidsfouten in werk dat van een te laag niveau is; bij moeilijker werk neemt het aantal fouten af en verbetert de werkhouding.
4. Geven vaak een neerwaartse lijn in de prestaties te zien, zeker als je daarbij naar een periode van meer dan één jaar kijkt.
5. Hebben thuis vaak een enorme ontdekkings- en uitvindingdrang.

Er zijn twee uitingvormen van onderpresteren te onderkennen:

- Er zijn kinderen die beneden hun eigen mogelijkheden presteren, maar niet beneden het gemiddelde van de groep (de relatieve onderpresteerders). De relatieve onderpresteerders zijn moeilijker op te sporen.
- Er zijn kinderen die zowel beneden hun eigen kunnen als beneden het gemiddelde van de groep presteren (de absolute onderpresteerders). Deze kinderen vallen snel op omdat ze beneden het groepsgemiddelde scoren.

Bij kinderen die onderpresteren is het vaak moeilijk een betrouwbaar beeld te krijgen van hun van hun didactisch niveau. Kenmerkend voor deze kinderen is immers dat zij onder hun niveau presteren en het is dus zeer goed mogelijk dat je tijdens het didactisch onderzoek geen goed beeld van het niveau van een kind krijgt. Het invullen van een observatielijst kan een indicatie geven over het mogelijk onderpresteren van een kind.

Hoofdstuk 2: Signalering

2.1 Algemene informatie

Juist in de peuter- en kleuterfase, als het (hoogbegaafde) kind net naar de peuterspeelzaal of naar school gaat, is het van belang aandacht te geven aan de juiste begeleiding. Een jonge kleuter ontleent een deel van zijn of haar zelfbeeld aan de groep. Wanneer deze groep nu juist heel anders doet en denkt dan dit kind, loopt de betreffende kleuter het gevaar zich snel te gaan aanpassen aan de norm en gewoontes die binnen de groep gangbaar zijn.

Het is dan bijvoorbeeld mogelijk dat het kind in de eigen tekenontwikkeling al koppoters tekent, maar terugvalt naar gekras. Meer signalen om alert te zijn: een kleuter valt (schijnbaar!) terug in de taalontwikkeling, vraagt (te) veel aandacht van de leerkracht, houdt zich afzijdig op het plein, wil niet naar school, ontwikkelt buik- en/of hoofdpijnklachten.

Het komt ook frequent voor dat ouder(s) en de betreffende leerkracht beide een heel andere visie op dezelfde kleuter hebben. Dan doet het kind thuis waar het in de eigen ontwikkeling aan toe is, maar op school is het zich al aan het aanpassen aan de groep. Dit kan de voorbode zijn van (structureel) onderpresteren.

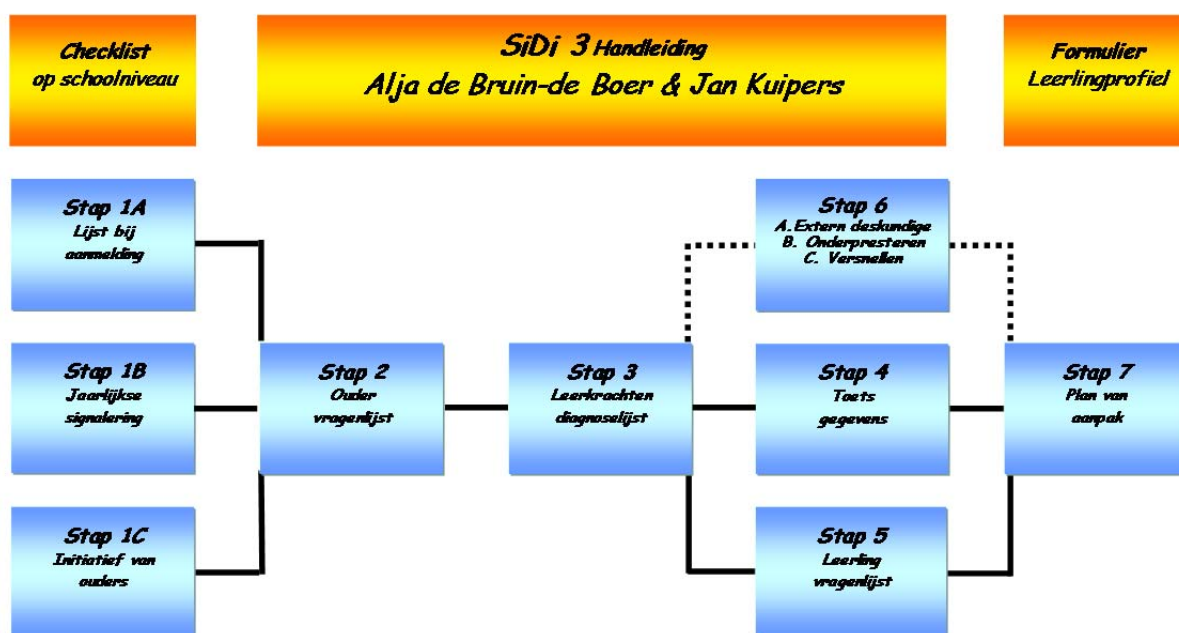
Het is van groot belang voor de ontwikkeling van uw kind om er op tijd bij te zijn! Bovendien lijkt de praktijk erop te wijzen, dat als het kind al een grote ontwikkelingsvoorsprong heeft, een eventuele versnelling het best zo jong mogelijk kan plaatsvinden. Sociale structuren zijn nog nauwelijks gevormd en in de eerste 2 groepen valt het niet zo op dat een kind versneld. Relatief gemakkelijk versnellen kunnen kinderen het beste in groep 1,2,3 of groep 7. Versnellen kan nooit zomaar! Een gedegen didactisch onderzoek en een persoonlijk programma zijn noodzakelijk om een kind succesvol te laten versnellen!

2.2 Signalering (hoog)begaafdheid

Het SiDi 3 protocol is een gestructureerd signalerings- en diagnoseprotocol voor leerlingen van groep 1 t/m 8. Het bevat instrumenten voor zowel de groepssignalering als diagnostiek. Er wordt onderscheid gemaakt tussen groep 1-2 en groep 3-8. Bij de groepssignalering wordt naar alle kinderen gekeken en bij de diagnose wordt verder onderzoek gedaan bij die kinderen waarbij een positief signaal uit de signaleringfase is gekomen. Dit SiDi 3 protocol geeft enerzijds veel informatie over kenmerken van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong en

(hoog)begaafde kinderen en is anderzijds een goede leidraad om in de eigen schoolsituatie tot een professioneel signalerings- en diagnosebeleid te komen. In SiDi 3 wordt inzicht gegeven in de diverse aspecten en persoonlijkheidskenmerken en intelligenties van kinderen, waarbij tevens de rol van creativiteit in het handelen en in de prestaties wordt meegerekend.

Op de ***** zal het SiDi 3 protocol volgens onderstaand schema worden ingezet. Jaarlijks wordt door de groepsleerkracht een signaleringslijst ingevuld. Op initiatief van de ouders kan er ook een vragenlijst worden ingevuld. Blijkt uit de signalering dat er een kind opvalt dan worden er vervolgstappen ondernomen wat uiteindelijk zal leiden tot een plan van aanpak (zie het schema hieronder)

2.3 Stappenplan groep 1 t/m 8

In onderstaand schema wordt weergegeven wanneer welke stappen ondernomen moeten worden.

1	Januari	Signalering.	SiDi3 protocol Jaarlijkse signalering.	Op het moment dat het kind positief opvalt tijdens de signalering
2	Januari	Opstellen plan van aanpak.	- Ouder vragenlijst - Leerkrachten diagnoselijst - Toetsgegevens - Leerling vragenlijst	Plan van aanpak bespreken.
3	Mei/juni	Plan van aanpak evalueren.	- evaluatieformulier	Ouders hierbij aanwezig.
4	Einde schooljaar	Overdracht naar de volgende groep, middels groepsoverzichtformulier,	Groepsoverdracht.	

Hoofdstuk 3: Onderwijsaanbod

3.1 Compacten, verrijken en verdiepen

Compacten houdt in dat de leerstof wordt ingedikt door onnodige herhaling- en oefenstof uit de reguliere methode over te slaan. Het kind krijgt wel alle stof van de groep aangeboden, maar maakt hier minder van zodat het de stof sneller doorwerkt. Tempodifferentiatie is geen geschikte methode voor hoogbegaafde kinderen omdat dit niet aansluit bij de leereigenschappen van hoogbegaafde kinderen.

Met compacten wordt rekening gehouden met de volgende principes:

- De belangrijke stappen (leerlijnen) in het leerproces.
- De overgang naar meer formele notaties of abstracties.
- Geen activiteiten schrappen die reflectie uitlokken (bijvoorbeeld: 'Zijn er nog meer manieren om dit op te lossen?').
- Belangrijke strategieën en werkwijzen worden niet overgeslagen.
- Constructieve activiteiten worden gehandhaafd.

De tijd die vrijkomt doordat het kind niet alle stof hoeft te verwerken, kan gebruikt worden om verrijking te geven. Drie vormen van verrijking zijn; verdieping, verhoging en verbreding. Bij verdieping wordt de reguliere stof uitgebreid met extra opdrachten. Bij verhoging worden kennis en vaardigheden op een hoger abstractie niveau aangeboden. Bij verbreding worden vakken aangeboden die niet direct bij het onderwijsaanbod horen.

Het doel van compacten en verrijken is dat de hoogbegaafde leerlingen essentiële (studie)vaardigheden aanleren, bijvoorbeeld doorzettingsvermogen, taakpak, hulp durven vragen, fouten durven maken en geconcentreerd werken. Om te voorkomen dat er op het voortgezet onderwijs problemen ontstaan, is het noodzakelijk dat het hoogbegaafde kind deze intrapersonlijke basisvaardigheden ontwikkelt.

Bij verrijkingswerk gaat het er niet zozeer om of de opdracht goed of fout wordt gemaakt, maar om het proces van het aanleren van vaardigheden. Reflecteren met de leerling op het proces helpt het kind in zijn ontwikkeling, omdat de leerling daarmee..... Daarnaast is het belangrijk dat er eisen gesteld worden aan het verrijkingswerk. Wat moet er gemaakt worden en wanneer moet het af zijn? En wat zijn de consequenties als de leerling zich niet aan de

afspraken houdt. Dit kan leiden tot weerstand; waarschijnlijk is het kind niet gewend om zich in te spannen voor een opdracht en hebben ze weinig ervaring met fouten maken. Het is de kunst om leerlingen te helpen omgaan met de weerstand die dit kan veroorzaken.

3.2 Versnellen

Wanneer bij een kind sprake is van een grote didactische voorsprong en maatregelen als compacten en verrijken onvoldoende zijn om 'onderwijs op maat' te bieden, is versnellen het overwegen waard. Omdat het een ingrijpende onderwijsaanpassing betreft, is het van belang dat de keuze voor (of tegen) versnelling bewust genomen wordt en alle betrokkenen achter de beslissing staan.

Versnellen kan op verschillende manieren gebeuren:

- kinderen kunnen vervroegd naar groep 3 gaan;
- twee groepen in één jaar doen;
- een groep overslaan.
-

Een reden om versnelling te overwegen is de grote didactische voorsprong (van bijna één jaar of meer). Zonder versnelling kun je een kind nauwelijks voldoende op zijn niveau aanspreken. Een kind doet dan amper mee met het reguliere programma en staat in dit opzicht volledig los van de groep.

Dit levert twee problemen op:

- Een kind krijgt een uitzonderingspositie binnen de groep en dit kan zijn weerslag hebben op de ontwikkeling van het kind.
- Er moet dan heel veel extra leerstof beschikbaar zijn om een kind een jaar lang (en waarschijnlijk langer) zinvol bezig te kunnen houden.

Een andere reden voor versnelling kan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind zijn. Als een kind zich beter thuis voelt tussen oudere kinderen, en ook in sociaal-emotioneel opzicht verder is dan leeftijdgenoten, is versnelling een optie. Hierbij is het wel voorwaarde dat een kind de stof versneld kan doorwerken zodat er didactisch geen probleem gaat ontstaan.

Bij versnelling komt vaak de vraag naar voren of het kind er in sociaal-emotioneel opzicht wel aan toe is om in een hogere groep te functioneren (overigens komt deze vraag als het gaat

om doublures meestal minder pregnant naar voren). Het is moeilijk om hier een goed en betrouwbaar antwoord op te geven.

Een mogelijkheid is om een pedagogisch leerlingvolgsysteem in te voeren waarin je tijdens de hele schoolloopbaan door middel van observaties de sociaal-emotionele ontwikkeling volgt. Het blijft moeilijk te voorspellen wat de invloed van versnelling op het kind op de langere termijn zal zijn. Dit mag geen reden zijn om op voorhand van versnelling af te zien. Vaak is het zo dat hoogbegaafde kinderen niet alleen wat betreft hun cognitieve maar ook wat betreft hun sociaal-emotionele ontwikkeling voor liggen op leeftijdgenoten (een extra argument voor versnelling).

3.3 Compact afspraken taal en rekenen op de *****

Op de Wichelroede werken we met de volgende compact afspraken op het gebied van taal en rekenen.

Taal

- Voorafgaand aan het hoofdstuk wordt de toets afgenomen.
- Blijkt uit de toets dat het kind op bepaalde onderdelen onvoldoende scoort dan zal hij/zij de desbetreffende lessen mee moeten volgen met de klas.
- De tijd die overblijft, omdat het kind een aantal vaardigheden al beheerst, wordt gebruikt om te werken aan het routeboekje van SLO.
- Aan het einde van het hoofdstuk maakt het kind de onderdelen van de toets waar hij/zij onvoldoende scoorde opnieuw.
- Deze toets telt mee voor de beoordeling.

Rekenen

- Het kind werkt in het routeboekje van het SLO.
- Aan het eind van ieder blok worden de volgende 3 toetsen afgenomen: beoordelingstoets structuurrekenen, 2^e toets hoofdrekenen, cijfertoets.

3.4 Verrijkmateriaal op de *****

De tijd die vrijkomt door het compact maken van de stof wordt besteed aan verrijking en verdieping. In de bijlagen vindt u een overzicht per groep van de materialen die gebruikt worden.

3.5 Plusklas

Omdat het voor hoogbegaafde kinderen belangrijk is om met ontwikkelingsgelijken (peers) samen te werken, is er op de ***** een Plusklas.

- homogene groep van echt hoogbegaafde kinderen (peers)
- een deskundige leerkracht heeft de leiding (dit vergt kennis, maar ook het kunnen volgen van de denkprocessen van de leerlingen)
- aandacht voor top-down leren
- moeilijke leerstof
- gericht op de aanpak – het proces is belangrijker dan het product
- bewustwording bij de leerling van het eigen leerproces aanpak zelfstandig leren

3.6 Intermezzo

Vanuit het samenwerkingsverband WSNS bestaat er de mogelijkheid om uw kind aan te melden bij Intermezzo.

Intermezzo is een opvangklas voor leerlingen die door hun hoogbegaafdheid belemmerd worden in hun ontwikkeling en waarbij de geboden hulp van de basisschool en het Steunpunt Hoogbegaafde Leerlingen niet toereikend zijn.

Intermezzo is een ontmoetingsplaats voor hoogbegaafde leerlingen waar zij aanvullende leerstof krijgen aangeboden en door middel van oefeningen en opdrachten hun sociale vaardigheden oefenen. Intermezzo is voor de leerlingen vooral een ontmoetingsplaats met gelijkgestemden waarin in een kleine groep aangepaste leerstof wordt verwerkt. De deelname geldt voor een heel schooljaar. De inschrijving vindt jaarlijks plaats vóór 1 mei. De basisschool meldt een leerling aan.

Intermezzo bestaat uit minimaal 8 en maximaal 12 leerlingen. Leerlingen van alle basisscholen in Tilburg kunnen deelnemen aan het project. Voorwaarde is wel dat er sprake is van hoogbegaafdheid en dat de leerling bekend is bij het Steunpunt Hoogbegaafde leerlingen.

De basisschool moet akkoord gaan met deelname. Van de ouders wordt een goede betrokkenheid verwacht en de bereidheid zelf het vervoer te regelen.

Om in aanmerking te komen voor Intermezzo moet de school al hulp geboden hebben aan het kind en zich hebben laten begeleiden door het Steunpunt hoogbegaafde leerlingen. De leerling moet voldoen aan de criteria van hoogbegaafdheid zoals geformuleerd op het aanmeldingsformulier van het Steunpunt hoogbegaafde leerlingen / WSNS.

Er wordt lesgegeven door een leerkracht / orthopedagoog met Echa –bevoegdheid.

Hoofdstuk 4: Toetsing

Zowel de methodegebonden toetsen als de CITO toetsen zullen worden aangeboden op het niveau van de groep waarin het kind zit.

Bij het rapport zal een inlegvel toegevoegd worden waarop vermeld wordt door de leerkracht waar het kind mee bezig en wat de ontwikkelingen van het kind zijn.

Literatuurlijst

www.slo.nl

Lammers van Toorenburg, W (2005)

Hoogbegaafd, nou en?

Uitgeverij Samsara

Wentink, H; Verhoeven, L; Van Druenen, M (2011)

Protocol Leesproblemen en Dyslexie, groep 1 en 2

Uitgeverij Expertisecentrum Nederlands

Gijssel, M; Scheltinga, F; Van Druenen, M; Verhoeven, L (2011)

Protocol Leesproblemen en Dyslexie, groep 3

Uitgeverij Expertisecentrum Nederlands

Martine Gijssel, Femke Scheltinga, Maud van Druenen en Ludo Verhoeven

Hoogbegaafd, nou en? Wendy Lammers van Toorenburg, 2005

Bijlagen:

Overzicht pluswerk heel schooljaar

Groep 4

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4	Periode 5
Tot herfstvakantie	Tot kerst	Tot Carnaval	Tot April	Tot zomer
Taalmeesters 2 Opdracht 5-13	Plustaak taal/lezen, deel 3/4, opdracht 31-40	Plustaak taal/lezen, deel 4/5, opdracht 1-10	Taalmeesters deel 2, opdracht 20 -30	Plustaak taal/lezen, deel 4/5, opdracht 21-30
Rekentijgers Blz 1 -12	Woordenschat fase 3 Opdracht 1-16	Rekentijger groep 4a Blz. 25-31	Rekentijger 4b Blz 7-19	Woordenschat fase 3, opdracht 17-32
http://kids.kennisnet.nl groep 4,5 en 6 taalspel	Rekenpuzzel deel 4 Opdracht 1-15	Rekenmeesters, deel 2 Opdracht 10-18	http://kids.kennisnet.nl groep 4, 5 en 6. Taalspel	Rekentijger 4b Blz. 20-31
www.webkwestie.nl	www.rekenweb.nl maak een puzzel	Werkgids dierenrijk Hoofdstuk 1-3	Spreekbeurt voorbereiden met spreekbeurtwijzer en houdt deze in de groep.	Rekenpuzzels, deel 4 Opdracht 16-32
Magico 9 (niet aanwezig) Nikitin 1, Musterwurfel Blz C18 – C 24	www.sterrenkids.nl knutselopdracht: ballonraket. Schrijf op hoe het ging.	www.vlieberg.nl/kids/games/galgje/galgjemedium.htm	Nikitin 2, Uniwurfel Blz. 19-27 Magico 9	www.taalnet.nl zoek een taalspel
River Crossing	Nikitin 2, Uniwurfel Blz 10-18	Nikitin 3, Tangram Zoek 5 opdrachten uit.		Werkgids dierenrijk Hoofdstuk 4, 5 en 6
Acadin	Acadin	Acadin	Acadin	Acadin

Groep 5

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4	Periode 5
Tot herfstvakantie	Tot kerst	Tot Carnaval	Tot mei	Tot zomer
Super Denkwijk, deel 1 Opdracht 1-5	Super Denkwijk, deel 1 Opdracht 6-10	Taalmeesters, deel 3 Opdracht 15-31	Super Denkwijk deel 1 Opdracht 11-15	Woordenschat fase 4 Blz. 16-32
Werkgids, Reis om de Wereld, hfd 1-4	Leeskrakers, deel 1 Kaart 6-10	Werkgids, Reis om de Wereld. Hfd 5 t/m 8	Leeskrakers, deel 1 Kaart 16-20	Leeskrakers, deel 1 Kaart 20-24
Leeskrakers deel 1 Kaart 1-5	Rekenmeesters, deel 5 Opdracht 5 – 15	Leeskrakers deel 1 Kaart 11 t/m 15	Rekenmeesters, deel 5 Opdracht 18 – 28	Rekentijger, groep 5b, Blz 20 – 31
Rekentijgers, groep 5a Blz. 1-12	Rekenpuzzels 5 Blz. 1-16	Rekentijgers, groep 5a Blz 25-31 Groep 5b blz. 1-6	www.rekenweb.nl	Rekenpuzzels 5 Blz. 17-32
http://kids.kennisnet.nl groep 4,5 en 6 rekenspel	Spreekbeurt voorbereiden. Gebruik de spreekbeurtwijzer	http://kids.kennisnet.nl/ Groep 4,5 en 6 Rekenspel	Mogelijke spellen: Nikitin 2, Uniwurfel Blz 40-47 Tipover, speel het spel 4 keer.	http://kids.kennisnet.nl/ Groep 7 en 8 Zoek een taalspel uit.
Nikitin 2, Uniwurfel Blz. 28-38	Tipover. Speel het vier keer.	Nikitin 3, Tangram. Zoek 5 opdrachten uit.		www.webkwestie.nl zoek een opdracht bij 'sprookjes 2' onderdeel Nederlands.
Maak een stripverhaal van minimaal 15 tekeningen. Het moet een echt verhaal zijn.		Deze periode ben je 6 X hulpjuf of meester in groep 1 /2. (Indien mogelijk)		Schrijf samen met een klasgenoot een toneelstukje over 'ruzie en weer goed maken'.
Acadin	Acadin	Acadin	Acadin	Acadin

Groep 6

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4	Periode 5
Tot herfst	Tot kerst	Tot carnaval	Tot mei	Tot eind
Super Denkwijk, deel 3 Opdracht 1-5	Leeskrakers, deel 2 Kaart 6-10	Super Denkwijk, deel 3 Opdr. 6-10	Werkgids, journalistiek Hoofdst. 7	Super Denkwijk, deel 3 Opdracht 11 – 15
Werkgids, Journalistiek Hfd 1, 2, 3	Rekenmeesters deel 6 Opdracht 5-14	Werkgids, Journalistiek Hfd 4,5 en 6	Leeskrakers, deel 2 Kaart 16 – 20	Leeskrakers, deel 2 Kaart 20 – 24
Leeskrakers, deel 2 Kaart 1-5	Logische breinbrekers, medium, blz. 6-7	Leeskrakers, deel 2 Kaart 11 – 15	Rekenmeesters deel 6 Opdracht 17 – 28	Rekentijgers, groep 6b Blz. 20-21
Rekentijgers, groep 6a Blz 1-16	Nikitin, Geowurfel Blz 13-22	Rekentijgers 6a Blz. 25-31 Rekentijgers 6b Blz. 1-6	Logische breinbrekers medium Blz 7 – 8	Logische breinbrekers medium Blz. 12 – 15
www.rekenweb.nl puzzel	www.sterrenkids.nl zoek bij knutselen en maak een opdracht	www.rekenweb.nl puzzel	Mogelijke spellen: Nikitin 5, Geowurfel Blz 23 – 32	Mogelijke spellen: Chocolate Fix, speel het 4x.
Nikitin 3 Tangram Zoek 5 opdrachten uit.		Chocolate fix, speel het spel 4 X Kist 3 dimensies.	Bereid samen met een andere leerling een sprekebeurt voor.	www.webkwestie.nl zoek iets uit het onderdeel natuur.
Bedenk bij een les uit de methode zelf 8 vragen. Zoek de antwoorden op en geef hierover een les in je groep.		http://websitemaker.kennisnet.nl/websitemaker/ bouw je eigen site.		
Acadin	Acadin	Acadin	Acadin	Acadin

Groep 7

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4	Periode 5
Tot herfst	Tot kerst	Tot carnaval	Tot mei	Tot eind
Op naar 't VO, deel 1 Taak 1-8	Cryptologisch, Blz 1 – 5	Op naar 't VO, deel 1 Taak 9 -16	Super Denkwijk, deel 2 Opdracht 6 – 10	Super Denkwijk, deel 2 Opdracht 11 – 15
	Super Denkwijk, deel 2 Opdracht 1 – 5		Cryptologisch Blz. 6 – 11	Rekentijgers, groep 7b Blz. 20 – 31
	Breinkrakers Kaart 1- 5		Topklassers Wiskunde 1 Blz 1 – 8 + toetsen	Logische breinbrekers large Blz. 17 – 18
Rekentijgers, groep 7a Blz. 1-12	Logische Breinbrekers Large Blz. 9 – 12	Rekentijgers, groep 7a Blz. 25 – 31 Rekentijgers, groep 7b Blz. 1 – 6	Logische breinbrekers large, 15 – 16	32 Breinkrakers Kaart 11 – 16
Logische Breinbrekers large Blz. 6-8	Nikitin 5, Geowurfel Blz. 33 - 42	Breinkrakers Kaart 6 – 10	Nikitin 5, Geowurfel Blz. 43 – 52	Anti-Virus Speel het spel 4X
www.webkwestie.nl werk samen met een klasgenoot. Zoek een opdracht uit het onderdeel geschiedenis. Maak een taakverdeling.	Zip informatieverwerking Blz 1 – 6	www.webkwestie.nl Zoek een opdracht bij het onderdeel tekenen. De opdracht 'comics' moet je maken.	Zip informatieverwerking Blz 7 – 12	
Mogelijke spellen: Anti Virusspel. Speel het 4X.	Gebouw: Zoek in de omgeving een mooi gebouw. Zoek uit wie de architect is, maak indien mogelijke een fotoreportage.	Ga bij een les wo zelf 8 vragen bedenken. Bespreek het met de juf. Geef een les hierover in de groep. (indien mogelijk)	In deze periode ga je 6x in een andere klas, andere kinderen helpen (indien mogelijk)	
Acadin	Acadin	Acadin	Acadin	Acadin

Groep 8

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4	Periode 5
Tot hersft	Tot kerst	Tot carnaval	Tot mei	Tot eind
Super Denkwark, deel 4 Opdracht 1 – 5	Cryptologisch Blz. 12 -16	Op naar 't VO, deel 2 Taak 9 – 16	Cryptologisch, blz. 17 – 24	Super Denkwark deel 4 Opdracht 11 – 15
Op naar 't VO, deel 2 Taak 1 - 8	Super Denkwark, deel 4 Opdracht 6 – 10	Rekentijger 8a, blz. 25 - 31 Groep 8b, blz. 1 – 6	Topklassers Wiskunde 2 Hfd 1 – 8 + toetsen	Rekentijger 8b, blz. 20 -31
Topklassers, Wiskunde 1 Les 9 t/m 16 + toetsen	Rekentijger, groep 8a Blz. 13 – 24	http://www.braintrainer.nl speel het spel.	Logische breinbrekers large, blz. 25 – 28	Logische Breinbrekers large Blz. 35 – 37
Logische breinbrekers large Blz. 19 – 20	Logische breinbrekers large Blz. 21 -22	Breinkrakers Kaart 23 – 27	Mogelijke spellen: Nikitin, Geowurfel Blz. 63 – 70	32 breinkrakers Kaart 28 – 32
Breinkrakers Kaart 17 - 22	Nikitin, Geowurfel Blz. 53 – 62	www. webkwestie.nl zoek een opdracht uit	Zip informatieverwerking Blz. 20 t/m 26	In deze periode ben je 8X hulpmeester of juf in een andere groep.
www.loesje.nl Bedenk zelf ook enkele posters voor in je klas of in de wegwijzer.	Zip informatieverwerking Blz. 13 - 19	Bouw een knikkerbaan, waarbij de rollende knikkers minimaal 8 seconden moeten rollen, voordat ze beneden zijn.	Topklassers cultuur, deel 1 Zoek zelf drie hoofdstukken uit die je gaat maken.	Voer een interview uit.
Topklassers cultuur, deel 1 Zoek 3 hoofdstukken uit die je gaat maken.				
Acadin	Acadin	Acadin	Acadin	Acadin